Rabinowitz, Alexander Siskind
Yosef Hayyim Brener

המִחיר 4 גרוש מצרי.

* *
*

אנו חיים, צריכים לחיות ורוצים לחיות בכל אופן שהוא... אנו רוצים לחיות וחיים את חיינו העממיים, הנעימים לנו, למרות הכל; היקרים עלינו, למרות הכל. (האחדות תרע"ב נומ' 19)

עתיד האדם ליתן דין וחשבון לפני אלהי החיים על שאינו חי ועובד, ועם שאין לו שטח קרקע, אשר בו יחיה ויעבוד — קורי עכביש הנהו, קורים הנמתחים, פורחים וכלים באויר. (הפוה"צ שנה י', נומ א"5)

כה היצירה העממי, כל זמן שהנשמה לא נדעכה כליל, מעמידו על רגליו ומכה בו: גדל ועבוד!

המסקנות של אין מוצא, שהן מרפות את הידים ומפסיקות את העבודה לזמן קצר או גם ארוך, אין בכחן לשלוט בכל צדדי החיים. יש דבר מה שאינו נותן מנוחה, למרות הכל, וקורא: עבוד! והוא עובד.

במקום שאנו רוצים להתחיל באיזה מפעלי חיים ממשיים, חיוביים, ואויבינו מסביב כל כך רבים, כל כך מסוכנים, אסור לנו לבזבז אף קורט של כחנו המועט — המועט כל כך — לדין עם התקיף ממנו. עלינו לעשות כל מה שאפשר להגברת כח העבודה הפנימי שלנו. (האדמה 216).

גם את עצמותנו, ועל כן כל זמן שאנו חיים, לא תמות גם שירת חיינו, השירה העברית, שירת היחיד העברי. (האחדות תרע"ב נו' 14).

* * *

חלקי האומה המסוגלים קודם כל לחזור בתשובה על כל פשעי הגלות ולקבל עליהם תשובת העבודה, אלה יבואו לארץ ישראל. (האדמה 220).

הרגש הלאמי שלנו אינו צריך לרחף לעולם ועד בעב העננים, הערפל וההפשט; הוא צריך לרדת ארצה. התבצרותה של העבודה העברית דורשת קנאות גדולה. מי שאינו משגיח בזה, גם אם יהודי יפה הוא בכל המובנים, לצרינו הוא, אויבנו בנפש. (האחדות תרע"ב נומ' 8).

הקנאות יש שהיא מתגברת על טענת ההגיון — וברוכה תהיה! הרבה הגיון יש בדברי המתבוללים היהודים — ואף על פי כן אנו לאומיים עברים קנאים! הרבה הגיון יש בטענותיהם של מבטלי העברית המתה, אבל אנו סופרים עברים קנאים וחיים, אם כי בודדים, אם כי טרגיים! יש בעברית איזה כח חיוני השוחק למות! (האחדות תרע"ב נומ' 19).

שאלת היהדות היא שאלת חסר העבודה של המוני היהודים, אותם ההמונים שהנם אבק פורח. (הפועה"צ שנה ה' נומ' 2).

הנריטה הירץ (מדורו של מנדלזון) וכל אותם האנשים הבטלים יכלו לשבת בסאלונים ולפטפט על יופי הדתות, לכפור בהן וללעוג להן—ולישחק ב„פלירט". אולם צעירי ישראל מן הגיטו... אינם יושבים בסאלונים. צעירי ישראל אלה אומרים: שאלתנו אנו היא לא שאלה ע"ד המרת דת; שאלתנו — צעקתנו היא: מה לעשות לנו היהודים? כיצד לחיות? כיצד להדול מהיות פאראזיטים בכל המובנים? כיצד לרכוש תנאים של יצירת אפני חיים הגונים? כיצד להדול מהיות בני הגיטו? (הד הזמן).

כל עוד שהמדור התחתון שלנו רקוב, לא תועילנו כל העליות. (הפועה"צ שם נומ' 3).

כל עוונותיו ופשעיו של איש האדמה לא יוכלו להורידו ירידה אחרונה, ולעמת זאת כל מדותיו הנעלות של איש־האויר לא יעמדו לו ביום דין. (האדמה א' 133)

עד לבלי ראותם כמעט, ואז אומרים: לא כדאי! אבל גם אמירה זו — חיים הם. באמת הכל חיים והכל כדאי. (שכול וכשלון 134).

להיות כל כך טוב, כל כך נעים... להיות! אפילו להיות מעוטף בקורי עכביש... אפילו לשכב ולילל כהתולים עִוְרים בני יומם. מה נעים משכב התולים קטנים שמיללים ביחד! (שם).

להיות — פירושו לאו דוקא להתגורר בוילנא ובסלאויטא ולעסוק בדיסקוסיות ולהפיץ פרקלמציות. להיות — זהו רק להמעיט את היסורים כמה שאפשר ולשאת את המוטל לשאת. (שם).

כל מה שמעשיר את החיים, שמנעים את ההויה, כל מה שעושה נפש האדם לאמיצה, ליפה, לעשירה; כל מה שמחזק את גופנו ועושה אותו לזקוף ומפרה את כח יצירתנו — הרי זה טוב, כל מה שנגד זה רע. (הד הזמן).

מסתפינא, שמה שעשו הנוצרים מן הנצרות עשו הקומוניסטים הבולשביקים מן הקומוניזם. (שם 585).

סדר קומוניסטי! כמה ימשך הלב אחר האידיאל הזה! אבל מה יעשו למלחכי הפנכא של טובת ההנאה שהם מרובים, מרובים מאד? מה לעשות לרודפי שררה ותענוגות שבשליטי הקומוניזם עצמם. (שם 589).

מי יתן טהור מטמא? מי יתן הפש מעבדות? מי יתן חסד ונדיבות מאלמות, מאכזריות? (שם 590).

* * *

ילדינו וזקננו מראים לנו, כי הגוף הלאומי שלנו מחמר יפה קרוץ, כי השאור שבעיסה השיבות מיוחדת גדולה יש בו, ורק המציאות שלנו המכוערה עושה מאבותינו הרוכלים ומאחינו האכסטרנים מה שהיא עושה.

ועל האלימנטים המנחמים אפשר בלי צל של ספק ספקא להוסיף את אמותינו התמימות והיקרות. (האחדות תרע״ב נו׳ 13).

בכל אופן עברית היא אחת השפות היותר אהוזות בנפשנו, שפה אשר אין אנו יכולים למחוק אותה מבלי אשר נמחוק עם זה

מפתגמי ברנר.

ה„ורמינהו" נתון בחיים בכלל ובחיי עמנו ביחוד, בנפש האדם בכלל ובנפש העברי ביחוד, ולא ימלט מן הפרכות כל מי שחי וחושב על אחריות עצמו. (הפועה"צ שנה ה' נו' 7).

המאבדים את עצמם לדעת או יוצאים מן הדעת, על כי לא יכלו נשוא הרפת הייהם הפרטיים הדלים, קרו גם בזמנים היותר נהדרים. (הקדמה לשכול וכשלון).

המציאות כנראה תמיד קשה היא מן הדמיון היותר שהור. (מכאן ומכאן 65).

רומסים את מי שהוא רק הוקים בטלים, הוקים עושים אינם רומסים. (שכו"כ 152).

המאמין אינו ירא מפני הספקן. (הארמה ב' 210).

לשנוא את המות ולירוא מפניו הם שני דברים שונים... מי ששונא את המות מגרש אותו מהכרתו, ומי שמפחד מפני המות, רוצה לגרשהו ו—אינו יכול. (שם).

אחד וזקן הוא הצער, צער ההויה, אבל רבים וצעירים הם העלומים ומגוונים הם מראותיהם. (האחדות תרע"ב נו' 9).

אין צדק ואין מוסר ואין רגשות טובים את האיש אשר השהו אלהים מעט אושר. (הצדה 143).

בתולדה לא הדעת היא העיקר, אלא המעשה, כלומר לעשותה כה מניע בחיים. (הפועה"צ שנה ה' נו' 6—5).

בשבילי, סופר וקורא יהודי פשוט, אין אמנות מחוץ למציאות המוחשית ומחוץ לתוכן הקונקרטי. (האחדות תרע"ב נו' 13).

ההיים טובים לא רק מפני שאפשר למלאותם במעשים טובים, לא רק מפני שיש בהם אֹשר, אהבה, אידיאלים וכו' וכו'... כי אם טובים הם כשהם לעצמם. אמנם יש שהמכאובים משחיתים את פניהם

אפשר לאם שכולה ליליל על פי תוי זמרה*), אבל מתוך הנטיה להרמוניה שישנה בלב הסופר יצאו על פי הרב דבריו במשפטים מדודים, בסינונימים עשירים ומוצלחים. כידוע גם הנביאים ל נתכוונו לפאר וליפות את נאומיהם, אבל מעצמם התלבשו דבריהם במעטה הוד של שירה רוממה. כך הוא דרכו של הרגש האמתי אצל האדם המחונן בכשרון אסתתי. הוא כבר מוצא את הבטוי הנכון והצורה הנאותה.

צריך אני להעיר רק על דבר אחד שבספורו „בחרף“ הוא שם דברים בפי ירמיהו לזלזל בכבוד אביו. וביחוד הפרזה הזו (השלח כרך י״ב 342): „הוא מזוהם וברא כרעיה דאבוהי“ (זה אומר ירמיהו על אביו ועל עצמו). הדבר הזה יוצא לגמרי לא רק מגדר הנימוס אלא מגדר המציאות. על אב מזוהם אומרים שמעלתו היא שבניו הם יותר גרועים ממנו, וכאן יוצא שלאב מזוהם היה בן בעל הרגשה דקה ועומד במדרגה מוסרית גבוהה. מה ששייך לברנר בעצמו ידענו שהוא בן למשפחה כשרה וישרה.

את הפגם הזה מצאתי גם בספורו המשובח של ש. בן ציון „נפש רצוצה“ שהבן מספר בגנותו של אביו. אפשר היה להשוב שאביו של ש. בן ציון היה כזה, אבל אני הכרתיו והנני מעיד שהוא היה יהודי תמים, ולמה באו הסופרים להתיר לבנים לקלל את הוריהם ולהתיחס אליהם בבוז? בודאי יש הורים, שהם מה שהם, אבל לא לבנים להביאם במשפט. על המצוה „כבד את אביך ואת אמך“, הכתובה בעשרת הדברות, בכל אופן אין לותר, לא כדאי לותר, אפילו לשם האמנות.

גם בפובליציסטיקה וגם בבקרת**) נשאר ברנר נאמן לעצמו, אותה הישרנות, אותה ההרגשה הדקה, אותה ההריפות. גם בתרגומים היה ישר מאד ועמל הרבה על הדיוק וגם על היופי.

על הפרטים לא נעמוד עכשיו, אולי בפעם אחרת.

---

*) קראתי את המשל היפה הזה באיזה ספר.

**) הוא כתב הרבה מאמרי בקורת וביחוד בשנה החמשית ב„פועל הצעיר“, וב„בשעה זו“ (מאמרים גדולים על יל״ג, מ. י. ברדיצבסקי, וח. נ. ביאליק ועוד).

עלם יהודי, היודע היטב עברית ומוקיר מאד את המלה העברית... ומספר על איזו „ערבי אביב נוגי שחק ובהירי כוכבים", על איזה „עולם פורח"... אריה רוניק לא צעק. אבל מי יודע את אשר היה בלבבו המעונה ואיש האופל? באמת אין גם לדעת אם הוא, המעונה, היה איש האופל; הן הוא כהן לרוממות, ליופי, לקדושה ולטוב. עמוק הוא לבב האמללים והמעונים!..

„שנת מרגעה, הברנו הצעיר, אליך נבוא לנוח" *).

עבודתו של ברנר הספרותית היתה: א) בבלטריסטיקה ב) בפובליציסטיקה ג) בבקרת ספרים וד) בתרגומים, מלבד מה שעבד בעריכת עבודת אחרים.

הוא חבר ארבעה ספורים גדולים: א. בחרף (השלח תרס"ג - תרס"ד) ב. מסביב לנקודה (שם, תרס"ד—תרס"ה), ג. שנה אחת (שם תרס"ה-תרס"ט) ד. „מכאן ומכאן" (תרע"א) וה) שכול וכשלון (ניו-יורק, תר"פ). מהספורים הקטנים יצאו לאור במהדורה ראשונה הוצאת תושיה (תר"ס) בשם „מעמק עכור" ומהדורה שניה עם עוד ספורים קטנים בארץ בשם כתבי ברנר חלק ראשון. זולת זאת יצא ב„המעורר" „מעבר לגבולין" (דרמה), „בין מים למים" (הוצאת ספרות ורשה), „לא כלום" ועוד כמה דברים שנשארו בכתובים.

כל הספורים הגדולים והקטנים הם רק בטוי הצער של העלובים. את עלבון העוני היהודי הספציפי שאין דוגמתו בכל עם ולשון, את כל עלבון היהודי הגולה והנדה, העלוב גם כשהוא עולה למעלת מניסטר לעם זר; ברנר הספיק לעבור את כל מדורי הגיהנם, בכל הפנות האפלות שברוסיה, בלונדון, בגליציה ובארץ ישראל, שהה בקסרקטין, בבתי הסהר ובבתי החולים. התבונן אל מקבלי החלוקה, בקלובים של האמיגרנטים „באותו בית האסף לנדכאים, ונדחים, ולפליטים, ולמשוגעים, ולתלושים ולמושפלים, ולמרי יום" (מדברי ברנר בשכול וכשלון); הסתכל וראה את כל היסורים האלמים, ולבו של ברנר התפקע מכאב והוא צעק. כל כתיבתו היתה רק צעקה. בשביל מה ולמה? על זה לא ידע גם בעצמו לענות. אבל אי אפשר היה לו שלא לצעוק. וכמובן שאי אפשר היה לשים לבו ליופי „כמו שאי

*) רביבים ג—ד, 167.

אך גם לא נסחף בשביל זה אחר התוף שלהם, המכה ברמה..."

„סמולנסקין וגורדון נלחמו נגד הבערות" — כן, אבל גם הגנו על הקדיש להם נגד אחי מלחמתם גופא: הם נלחמו נגד הבערות וכתבו עברית, למרות מה שגם אז נחשבו מפני זה, ובמהנם גופא, לבעלי עילום.

„סמולנסקין וגורדון נבאו להשקפות הדשות — יהי זכרם ברוך ומבורך: ביאליק וברדיצבסקי נותנים לנו את כתביהם הם, ואותם נשמור להגות בהם ולהרהיבם וליצור מחדש בדמותם ובצלמם..."

„ואם לא „כח עצום" אנו בשוק, הנה בנינו העברים, שאינם מתפעלים מן השוק, לא יעזבו את ספרותנו העברית... ואם לא „שלמים" אנו — כי מי שלם בעת הזאת? מי יכול להיות שלם? הנה גם נשמותינו הפצועות גדולות הן, ואם לא „רבים" אנו, אם גם אין לנו התקוה להיות לרבים, מי מתוכנו נוטה אחרי הרבים?

אינני יודע אם היה בכלל סופר קורא מתמיד כברנר בכל השפות שידע, אבל ביחוד בעברית לא היה דבר שלא קרא ושמח על כל הופעה ספרותית עברית. וברוננות של שלמה האלקישי העירו בברנר געגועים רבים. והוא מסיים את הרצנזיה שלו: „יש ספקות, יש הרהורים מרים, יש תקוות נכזבות, יש מחשבות טורדות, אבל יש גם וודאיות, יש נעימיות יש נחומים". ומכל שכן כשהופיעה איזו יצירה גדולה. „עוד אלהי ישראל חי הנהו! קורא ברנר בהתלהבות של הסיר — יצאו לאור „משירי הזעם" של ח. נ. ביאליק"...

ברנר היה מבקר כדרכו כל מה שנוצר בספרותנו בלי משוא פנים והיה איפוא איש ריב ואיש מדון להרבה סופרים, ואף על פי כן אנכי אומר בלב בטוח שלא היה איש מוקיר סופרים כמוהו. וכל מי שכתב עברית היה בעיניו אח ורע, ובצער הסופר השתתף בכל לבו ונפשו.

הנה מת המשורר המתחיל אריה רוניק. וברנר הקדיש לזכרו דברים מועטים, כולם פנינים. ואנחנו נביא כאן שורות אחדות מהם:

„מת אריה רוניק, פס זה הילד החלש ורפה האונים... פרחה לה הנשמה הרמה והמפוארה מכלי האדם הקטן החולני, שהיה נראה לפעמים בחוצות יפו".

„כח הבטוי שלו עוד לא היה רב, ורק זאת ראינו, שחי בהם

מספר ממכריו „הגידו לו ולא כחדו, כי הוא יהיה לסופר בישראל, לסופר עברי, לסופר בישראל — היש אושר אחר בעולם? היש נעלה ונשגב מכגון זה?"

כמו שאנו רואים ברנר מלגלג קצת על התמימות הנפשית של הסופר המתחיל, ואף על פי כן תֹּאמר האמת, כי זוהי המחשבה שממלאה את לב כל סופר ישר, המכיר בתעודתו ואין כל ספק שהיתה ממלאה את לבו הטהור של ברנר כל ימיו. ואין כל ספק שאם היו נותנים לברנר כל חללי דעלמא ובלבד שיחדל מכתוב, היה דוחה בשאט נפש את ההצעה הזו. למרות כל הפקפוקים חזק היה ברנר באמונתו, כי כהן הוא במקדש הספרות ואת כהונתו לא יחלל בשום אופן, ומעל מזבחו לא יזוזהו.

היה אמנם זמן שברנר הרהר למה יכתב עברית, אחרי שקוראי עברית מועטים? אחרי שהספרות העברית אינה נותנת אפילו פרוסת לחם לשבר את הרעבון?

והוא אמנם כתב איזה זמן יהודית ביחוד בתקופה שעבד במחיצת הבונדאים, אבל זה היה רק זמן קצר. בבואו ללונדון נעורה בו האהבה לעברית ביתר עוז, ודוקא בזמן שהורגשה ירידה גדולה לספרות העברית.

„ודאי — קורא ברנר ב„מעורר" — נשתתק קולה של ספרותנו, ורוב צעירינו... אינם נוקפים באצבע. הסופרים נאלמו, ספרים אינם יוצאים: יודעי עברית שנים בעיר, שוכחי עברית קצת יותר מזה. רוב היודעים ממהרים לעזוב את ה„דרעווני יעוויייסקי" לבל ימנו ה"ה על הנחשלים... כי הפורענויות איומות, והמהות מבולבלים, והלבבות נתמעטו... וקלות הדעת בכל, ומחניפי השוק יוצאים דחופים ומבוהלים, והקונקורנציה בפריגרס גדולה. ידינו רוממה! רוח הזמן! כל מי שאינו אתנו תגרפהו העת!

„העת... העת... היא תגרוף את כלנו... אבל אנו, בני האדם המועטים, כסלעים איתנים עומדים הננו בתוכה, בתוך המגרפת הזאת ומגלמים את עצמותנו... הם בני הקדמה ילעגו לנו... ואנו הנחשלים, ברצותנו להיות מה שהננו, ברצותנו להרחיב ולגדל ולקדש את תוכן נפשותינו נישאף ליצירה אנושית לאומית בשפתנו האנושית הלאומית. כי קצרה ידנו — לא נעלים מזה עין. לא לנו להעלים משום דבר...

ומכל שכן שלא היתה כונתו להנעים את אלה שהם מרושני ענג ולהפיל עליהם תרדמה בספריו אחרי אכלם ארוחתם השמנה. עצה טובה הוא נותן להם שלא יגעו בספריו, ובכל מה שכתב, כי דבריו קודחים במוח כמו במקדחים, ויכולים לזעזע גם את הלב הנהויש.

ומובן מאליו, כי סופר שכזה אינו רוצה לכתוב בשביל האמנות הטהורה, זו האלילה שנתחדשה בימינו, שאינה באה לעורר את המחשבה ואת הרצון לבקש דרך ולצאת מהיטמון שבו אנו נמצאים, אלא לימות את הדעת, להמציא מהות ריקים ומסובבים, לגריש את השעמום לרגע. אמנות שהיא מעין „השיש", אם יש בה משום אמנות, או מעין מתיקות מעוררת תעיב, אם היא חקיי לא מוצלה לאמנות. דברים שאינם יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב כעשן, כאד ממית. ברנר בקש רק לגלות, לתת בטוי למה שתסס, שהכאיב לו בעמק נפשו. הוא, אפשר לומר, לא היה חפשי בדבר הזה, הוא לא היה יכול לכבוש את הדרישה הנפשית שלו, מבלי שים לב לתוצאות הדבר. ואולם אין ספק שהוא רצה לעורר בעבודתו הספרותית את הנרדמים, שיחשבו את דרכם, שיבקשו יותר שלמות, יותר ישרנות.

ובמקום אחד הוא אומר 1): „אני שבעיקר איני ז'שנריסט, אני שבכלל איני בא מעולם לספר, אלא להביע כפי יכלתי ובכל האמצעים שברשותי ה„מותרים" ו„שאינם מותרים" את הלך רוחי ואת ודויי נפשי...

כן, ברנר היה עוסק תמיד באמירת „ודוי", ודוי של אשמת גלותנו...

בהיותו עוד ילד בן עשר התחיל „למשוך בשבט סופר". הוא אמר שרק בשביל עצמו הוא כותב. הדרישה הפנימית להרצות בכתב מה שהוא חושב נתעוררה בו עוד באביב ימיו.

על אברמזון מספר ברנר לאמר: „בריטט עולמים קדוש נשא בעת ההיא את עיניו אל ההדישות שהחלו להגלות אז במשכנות יעקב בחדרי לבו ובמסתרי נפשו כבר ידע את רוח הדבר הגדול והעז אשר החל לפעמו. לא להנם ידע מקריאות ילדותו אותו הפרק על דבר ההתגלות הראשונה של שמואל הנביא — ה' קורא לנער".

„הוא ידע את תקות נפשו העדינה והנעימה לאין סוף, וגם מתי

1) הפועה"צ תרע"א 21.

לרוב בקלות דעת, בלי מלחמה פנימית ושלא מהכרה קיצוני—ונפוצים שוב בארבעה פנות עולם לצבור כסף, יען מה? יען שבני צוענים הם, יען שאין להם רגש אנושי טבעי בריא, רגש המקשר את האדם למולדתו. — ואתה רבנו הד"ר, בא ומטיף לבנינו שם, שיבואו הלום מארבע פנות העולם לא בשביל עצמם, אלא בכדי להיות מפיצים את תורת הסוציאליות במרח! תעודות חדשות אתה ממציא בשבילנו.

ה. עבודתו הספרותית ויחסו אל הספרות.

בדברים אלה פונה ברנר אל הקורא:

„אם רגיל אתה, ידידי, לבלי גשת אל ספר אלא אם כן מבטיחך ללמדך ארחות חיים, דעת ומוסר השכל — אל נא תגש אל זה, כי לא תמצא בו את מבוקשך.

במורד אני.

ואם כונתך רצויה, נכבדי, להעלות את הספר על הספה, אשר אתה עולה בה אחרי סעודתך או לעלעל בו בערב בבואך מבית המסחר בכדי להתבדר קצת—לא, לא, אל תגע בוה, כי הוא יגעך, יגעך עד מות.

מן המורד הוא.

ואם למדת, יקירי, לבקש בספר יופי, תבניות מחוטבות, פרזות נהדרות, מצבים מרוממים, גדולות ונצורות, בקצרה: אמנות, אמנות — הוי, הוי —

סלעים ובוץ במורד". 1)

שלשה דברים אלה מציינים את עבודתו הספרותית של ברנר. הוא לא רצה להטיף מוסר, כי בעצמו היה תמיד רק ממחפשי דרכים ששום דבר לא נתברר לו לגמרי. „הפרוצס הכללי, מה שאני מכנים בשם „חיים" אינו מחוור לי, אינו נתפס בהכרתי, אינו מוקף ממני... איך שתעלה את הדבר ע"י הגיון, איך שתשמיעהו מפה לאוזן, הנפה תוכח לבסוף שאין הדבר כך לאמתו, שיש כאן איזה פגם, שאין המציאות הנבונה, רק המציאות, בוה השרטוט 2)"... איש שכזה בודאי לא ללמד את אחרים מוסר השכל יתכון.

1) מכאן ומכאן 100. 2) שם 99.

ועל זה מעיר ברנר: „הגרף הגדול המנוח ליב טולסטוי, שחי כל כך הרבה, שאהב כל כך את החיים... הוא אחרי מלחמות נפש עצומות... ידע בעצמו והסביר גם לנו את הערך האמתי... של המצלצלים בהרבונות כסף, ובכל כאב נפשו, רבתי התבונות, ירק על כל אלה האילמים עם נשותיהן הכבודות גם יחד ונשק רגלי האכר בסנדלים המסומרים, בראותו בו ורק בו את העקר, את היסוד, את האדם ההוי, האמתי; והמשורר העברי אשר „ללא אם ובית ומולדת תעה יתעה כל ימי נדודיו על אדמה" (ז. שניאור „חזון ערב"), הוא חס „על הפוך, כוניהן ולחש פלוסין ונענועי נוצות יענה נהדרות", שיהדלו, אל תפתח פה לשטן, באחרית הימים, מפני החובה לאפות להם ולסרוג פוזמקאות, לבל יהיו עוד רעבים ויחפים"... אָה, כמה יפים שרי המלחמה ומפקדי הצבאות הגדולים, המולכים על רבבות ראשים ויערי הניתות וסוסים פראים ושוטפים! נו, ואלפי נבלות הפגרים ורבבות הפצועים הנאנקים?... גם בזה מוצא משוררנו יופי? גם על זה לבו דוי, כביכול, כי לא יהיה זה באחרית הימים?"

הוא הדבר אשר אמרתי, איזה „להכעיס" פיטני אני רואה כאן... יוסר נא השקר הזה משירתנו העברית".

ולצערנו כמו „להכעיס פייטני" היו דברי ברנר בעצמו בזלזול התנ"ך, שאמנם לא רק הוא אלא רבים נהגו לזלזל בו בימים האחרונים וגם מאלה שקצפו על ברנר ובקשו להחרימו... על כל פנים אנו רואים שברנר לא היה קונסקבנטי, וכשראה ששניאור מזלזל באידיאל של התנ"ך הלק לו מנה יפה כיד כשרונו הטוב עליו. לפי עדותם של תלמידי הגמנסיה ששמעו את שעוריו של ברנר היה הוא בעצמו מדבר ברגש לוהט ובהוקרה לתנ"ך ולאגדה ולכל קדשי האומה.

נסתרים הם דרכי הנפש...

ובאותו המאמר מחלק ברנר חבלים גם לה' ויטקליבסקי שרוצה לראות ביהודים הבאים לארץ ישראל מפיצי תורת הסוציאליות בין הערבים. אליו הוא אומר: „להוי ידוע שאנו רוצים פה לחדול, סוף, סוף מהיות צוענים ומלמדי תורה לאחרים. כבר בא עת לטעת רגשים פשוטים, בריאים, רגשי ארץ מולדת, בלבותינו ובלבות בנינו — ולזרות הלאה את הפריבילגיה להיות אור לגוים. הנה צרינו עוזבים אותנו—

בעינא בך! וכי לא ידע ברנר בכלל שהחרות היא יחסית, שאין אדם בן חורין לחלוטין, וכל מה שהוא יותר גדול, יותר חזק, כך חזקה וגדולה ההשפעה שהוא מושפע מכמה גורמים וביחוד מהסביבה של ילדותו ומהחנוך שקבל. יכול אדם לומר נשתחררתי: בשפתיו נשתחרר, אבל נשמתו מורכבת מאיתן ההשפעות שקבל ברצונו או למרות רצונו, ההשפעות הללו אפשר שמזדווגות עם השפעות מאוחרות ועל ידי זה משתנה בכמה פרטים, אבל לא ביסודו. הפשי יכול להיות רק מי שהוא ריק לגמרי, אנשים מלאים כל טוב כברנר אינם הפשים. ברנר באפיו נשאר אותו בחור הישיבה, תלמידו המעולה של ר' היטיל נטע גנסין.

לרגלי הענין הזה נתעורר „העולם" שלנו והתנפל על ברנר ועל הפועל הצעיר כאלו זה בא לעשות את מלאכתו של המיסיון. והועד האודיסאי מהר לצוות שיורידו את עורכו של הפועל הצעיר, ואם לא — יפסיקו את תמיכתו. אבל הסופרים שבינינו קמו כולם נגד זה. ראשית אין דוחים סופר כברנר. ואם הוא עשה עול, אנו יכולים רק להצטער על זה, ואולי גם הוא בעצמו אחר כך הצטער על זה (היה מעשה בענין אחר בדבר התגרה שהיתה בינו ובין המורה א. מ. ל. שברנר הודה לפני שהוא עשה שלא כהוגן ונצטער מאד על מעשהו), אבל לא לאמר „לו: לך מאתנו. וזולת זאת הבטוי של הועד האודיסאי העליב את כבוד הסופרים שהשתתפו בפועל הצעיר. ועל כן נקראה אספת הסופרים ושלחו לועד האודיסאי מחאה נגד צויו, והבטיחו לו, ש„הפועל הצעיר" יתקיים גם בלי תמיכתו.

נגד זה שמחתי מאד בראותי את ברנר מבקר את השיר „והיה באחרית הימים" של שניאור, שבא ללגלג על האידיאל של „וכתתו חרבותם לאתים... וגר זאב עם כבש וכו' (הפועה"צ שנה רביעית 6—5): „לפואימה זו כותב ב. יש תביעה לגלות פני הלוט מעל הפרובלימה של אחרית הימים — ומצד זה היא עושה רושם קשה מאד בקלות דעתה ובזויפה".

„שניאור אינו מרוצה מאחרית הימים של ישעיהו, שאז יהיו רק עסקים עם את ומחרשה, עם בר ולפת, יחדל מהעולם הנוי והתפארת של פקידי הצבא „המסלסלים את שפמם לתפארת באצבעות מכוסות בשם ומרגדים ומצלצלים בדרבונות כסף באולמים להרעיד לב כל אשה כבודה".

ימהרו לעשות את המוטל עליהם, אבל לא ידע שדברים כאלה אינם נוחים להשמע ולא ישיגו את המטרה וימצאו להם באורים רעים, מה שלא עלה על דעת המחבר.

כידוע, בפועה"צ שנה רביעית נו' 3, נתפרסם מאמרו של ברנר ע"ד החזיון המנוול של המרת הדת. וברנר השתדל להוכיח כי אין בין המומרים ובין אלה שעומדים בכלל מרחוק מהסביבה היהודית ולא כלום. מפני מה דוקא השנוי החיצוני הקל הזה (של המרה) צריך להחרידנו יותר מהייהם לפני השנוי? הן צורות חייהם העקריות היו גם בלאו הכי לא יהודיות. „שאלת חיינו היהודיים היא לא שאלת הדת היהודית, שאלת קיום היהדות... שאלת חיינו היא שאלת מקום עבודה פרודוקטיבית בשבילנו היהודים. אנחנו היהודים גרים בכל מקום, יהודים רצוצים, בלי ארץ, בלי שפה וכו', וכו'. הסביבה של הרוב הנכרי אינה נותנת לנו להיות שלמים... הסביבה של הרוב מבלבלת אותנו, אוכלת בנו, מטשטשת את צורתנו, מכניסה ערבוביה בכל חיינו, אבל מהתבוללות רחוקים אנו — הוי, כמה רחוקים!... עמנו הוא גלותי, חולה, הוא הולך ונתקל, הוא נופל שבע — וקם, עלינו להקימו, כח רצוננו מתרפה — צריך להגבירו"...

ויחד עם הדברים הצודקים הללו השוה בין הברית הישנה ובין החדשה שלגבי היהודי החפשי אין נפקא מינה בין רעיונותיה של זו או של זו. ועוד הוסיף לומר ש„מן ההפנוז של עשרים וארבעה ספרי הבבליה נשתחררתי זה כבר, כבר"... דברים שהנפש היהודית התמימה סולדת בהן.

מי שידע את טבעו של ברנר שהוא נוטה לפרדוכסיות ולדבר ככל העולה על לבו ברגע התפרצות, לזעזע אפילו את כסא הכבוד, לא נתפעל מכל הדברים הקשים הללו. ואפשר היה למי שהוא להשיב עליהם ולהראות את טעותו. ואפשר שבעצמו עמד אחר כך על טעותו וראה שאין זה נכון ואין בזה משום גבורה ולא יתן ולא יוסיף כלום לציוניות. באמת הלא לא היה כל זה אלא פרדוכס. ברנר נשתחרר מהשפעת התנ"ך! היאומן כדבר הזה? כל דבר רוחני השפיע עליו השפעה עצומה והניח עליו את חותמו לנצח נצחים, וכמו שראינו לעיל השב את ישעיהו לרבו, ופתאם נהיה לכפוי טובה וקורא: לא

(או לצלצל תמיד על הפסנתר), ובעצמם ישתדלו למצוא איזה פרנסה בעיר, ולעת עתה ימנו בשדותיהם משגיחים על עבודת פועליהם הנכרים? (מכאן ומכאן).

ידוע ידע ברנר שיש הרבה יהודים שמשתבחים בקולטורה העברית, בעבר הגדול, במוסר היהדות הנעלה ועל עלי הדפנא שירשו מהאבות הם ישנים במנוחה, ואינם הושבים על נחיצות בנין הא"י, או הושבים באקראי, אבל בכל אפן אין זה להם עיקר בחיים.

אך לברנר, כמו שאמרנו, היה בנין ארץ ישראל לשאלת חיים, וכל רעיון שבא להחליש את מעט האנרגיה שישנה בעמנו, חשב לרעיון מזיק שצריך לעקרו משרשו. כן חשב על הסוציאליזם שכהניו היהודים אמרו שרק בו תפתר שאלת היהודים, כי כשיבוא הזמן של הסדר הסוציאלי אז הלא יהנו היהודים מהשלחן הכללי שיהיה ערוך בשביל כל בני האדם והיהודים בכלל, אבל ברנר כבר הבין שזהו הזון שוא והשתדל תמיד לבטלו, ולהראות כי אין דרך אחרת מלבד הציוניות. ולמרות שהיה ברנר מחשיב מאד את חפש הדבור, ענה לאחד בין תשובות העורך ב„המעורר": „מה שנוגע לחרות הדבור, הנה אמנם נכון אני לתת מקום גם למאמינים בגאולה ועובדים אותה וגם למטילים ספק, למתיאשים או לבלתי מאמינים בשום בניה בכלל, אבל בשום אופן לא למתיחסים בזרות או בקלות ראש לאותו הדבר הנקרא ציוניות. ה„מעורר", כידוע לך אינו כלי מבטאה של המחנה הציוני... אבל בהכרח הוא צריך להביע ומתאמץ להביע ובכל תקף את הכאב הציוני. ומי אשר באיזו מדה זר לו הכאב הזה, הוא לא יבוא אלינו ולא יגש אל הקיר הנטוי, שלפניו אנו כופרי ה„מעורר" שופכים את לבותיהם".

וכשראה שאלה הרוחניים שבנו בין שהם דתיים שמסתפקים באמירת „ותחזינה עינינו", אבל אינם רוצים ללכלך את ידם בעבודה, ובין שהם לאמיים רוחניים, שמסתפקים באמירת הלל על הקנינים הרוחניים של עמנו, וגם כן בוחרים בלחם הקלוקל שאחרים מכינים בשבילם, — יצא ברנר מגדרו ובטל את כל הזון לבם בדברים קשים ומרים, דברים ברנריים, מבלי לתת דין וחשבון לנפשו אם תצא מהם תועלת או נזק. כלומר, הוא בודאי חשב שהדברים יועילו, שאחר שיוכחו הקוראים שאין דרך אחרת להצלת היהדות אלא דרך העבודה,

את הציוניות צריך לקנות במסירות נפש, ולא רק בשקל, או בדבורים בעלמא.

ואז הוא בא והתישב בארץ ישראל. זה היה בשנת תר״ע. ומהרה נעשה לראש הספרות הארצישראלית, ויללהם אבירי נגד הציונים בעד הציוניות.

אחרי שהורד עבדול המיד מכסאו והוכרזה הקונסטיטוציה בתרכיה, שמחו עושי הפוליטיקה שלנו שמחה גדולה, עכשיו באה הגאולה האמתית.

מעכשיו לפנינו דרך חדשה...

וברנר שואל: „איזו? עד עכשיו לא הראו — גם ההסתדרות וגם החברים — כל איניציאטיבה, כל כח עצמי ודברו רק על הממשלה או הממשלות, הכח שמחוין לנו, שתתן — ועכשיו כלום לא היו כל הדברים והשאון והרעש העלוב במחנה אלא רק בטחון ב„השמה״ (כלומר בקונסטיטוציה)... בכח שמחוין לנו. ...כלום נראתה מצד המדברים אפילו איזו התעוררות בין בפנים הארץ ובין מחוצה לה לעשות איזה נער בשביל הכשרת המעשים, לעשות איזו התחלה, שהצעירים האחרים הבאים הנה לעבוד כאן ימצאו את מבוקשם?

ובחמה ברנרית הוא קורא לאלה המשחקים בפרוות ציוניות:

„אלמלי הייתי רואה אתכם בזה, בארץ מולדת אבותינו זו, מפקירים עצמכם על ארץ לעברים, משקיעים בה כל עבודתכם, כל אפשרית עבודתכם... בכדי שתהא לכם זיכות להרגיש כי ארץ הייכם היא, כי את נפשכם מסרתם עליה, כי שלכם היא... אז ודאי שאני, לא־הציוני, את שילי מעילכם הקרועים מעבודה הייתי מנשק! בכל אופן, בין עם אמונה בנצחוננו ובין בלעדיה... היינו פה, חיי אדם, חיי שעה — זהו כבר נצחון... אבל עכשיו? את ידיכם מרפים? ממה? מעבודה לציון?... מאסיפת שקלים? מבחירת צירים? למי נחוצים שקליכם העלובים? מה יתנו ומה יוסיפו קונגרסיכם הריקנים? די איפוא!״...

אני שואל איפוא: מה היא תקותנו לעתיד? שבאופן היותר טוב יתוספו עוד אכרים אחדים, עוד ספקולאנטים אחדים מהטפוס של אלה שישנם עד עכשיו, מאלה הבונים רק הרבית־נושו למפרע, מאלה אשר את בניהם ישלחו ל השתלם ואת בנותיהם יושיבו לריקם מפות לחלות

עזבונו הספרותי, היינו בודאי אומרים, ביחד עם מבקרי המקרא, שהיו כמה ברנרים סופרים, שהתנגדו זה לזה מן הקצה אל הקצה, או שאחרונים יחסו לברנר מה שלא עלה על לבו. מפני שאי אפשר שברנר יכתוב פעם זאת ופעם אחרת, אבל ברנר היה בן הרגע, וידענו כי באמת הוא כתב גם זאת וגם אחרת, מפני שנפשו התוססת היתה עלולה לשנויים כבירים, אבל כשתתעמק בדבריו תמצא כי הכל הוא משרש אחד *).

מה שאמר ברנר על ברדיצבסקי (שהיה מושפע ממנו בהרבה) „אדרבה אני רואה את ברדיצ׳בסקי בכל הבריו, בכל נגודיו, בכל שנויותיו — והנה אחד הוא, עד כמה שאדם יכול להיות אחד ועד כמה שיש אחדות במציאות בכלל (הפועה״צ שנה ה׳ נ׳ 4). אפשר לומר בבטחה גם על ברנר עצמו, שהיה לא פחות מברדיצ׳בסקי מלא נגודים ולפעמים באינטנסיביות עוד יותר גדולה מאשר ברבו, ואעפ״כ אני רואה כי אחד. וגם בעת שהריע עולמות נגד ההשתעבדות למסרת ולספרות של המסרת, במהותו נשאר ברנר אותו תלמיד הישיבה, אוהב תורה וממית עצמו עליה. ולא רק על מה שיצא מן התורה ההיא, על שנוי הקיים בפועל ובמעשה, אלא על עצם התורה. וקיים בעצמו אדם כי ימות באהל — אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה, והחכמה מאין תמצא — אין התורה מתקימת אלא במי שעושה עצמו כאין. ואין הבדל אם הוא חשב כמו הקדמונים או חשב אחרת (גם בקדמונים לא כולם היו בעלי דעה אחת, אלא בעלי דעות שונות והפכיות) אבל המהות לא נשתנתה.

ד. יחסו לעבודה בארץ ישראל.

הציוניות נעשתה בעיני ברנר לתרופה היחידה, לסם של תחיה לעמנו. שאר התרופות — הבל הבלים. לא מפני שהאמין ב„מדינת היהודים״, אלא מפני שראה שאין מפלט אחר אלא התשובה לעבודה בארץ ישראל.

וכאשר נקבע במוחו הרעיון הזה נעשה ללוחם כביר לא רק נגד מתנגדי הציוניות, אלא גם נגד „הציונים־השוקלים״.

*) כדברים אלה כתב איזה סופר גרמני גם ע״ד נתה.

הוא ישעיהו המנחם... לא מלחמה אחת נלחם ותמיד יצא במנצח.

ובצאתו במנצח — והיה רוח ישראל העתיק — הדתא, חזון נביאיו בעבר ובהוה — אמת, צדק, דעה, שלום ומישור לרוח כל הנברא בצלם ויתעלה ויתרומם לעד ולנצח נצחים".

ובמקום אחר (רביבים ה') אומר ברנר: לבן העם האמתי, לבן העם שיש לו חשבונות פנימיים עם עמו, אי אפשר להיות, לפעול בלי אמונה חזקה בהעם הזה, באמתו של העם הזה, בקדושתו, בכחותיו הגדולים. אמונה זו יכולה להביא גם לידי אמונה באלהים, באלהי העם, ברוחני שבעם... סוף, סוף כל בעל רגש אמת בא אל התבל דרך עמו... ונגע יגע בו עד תוך התוכות רק גורל עמו, כלומר, גורלו הוא עצמו, גורל הבן לעמו.

דברים שבאלה דבר ברנר כשתקפו עליו הגעגועים לעמו ולארצו. אז חדל היאוש מקרבו, חדלו כל הפקפוקים, והרצון לעבודה התגבר בו באמונה, בבטחון. וכשהוא מדבר על דבר הפקפוקים הוא אומר:

„והיא ספרותנו העלובה הנבוכה יודעת: ההגיון יבוא ויקשה ויכה הרס: איך נהיה אני ללא־אני? אבל יקשה לו ההגיון מה שיקשה; כוסף החיים שבנו, שהוא למעלה מן ההגיון, אומר אחרת" (שם)...

„הפרוגרמה הציונית שלי—אומר ברנר במקום אחר (במעורר) — היא בת שלש מלים: להיות מה שהנני. שואף אנכי לארץ הישראלית ולהשפה הישראלית, מפני שמרגיש אני שהן חלק נפשי ממעל, מהאני שלי. פגימת האני שלי לא תתוקן על ידי ארץ אחרת ושפה אחרת, ולא נחוץ לי מדע להוכיח כי צדקתי. ראשית חכמה יראת הרגש, יראת הרוממות מפני הרגשות בקדשי הקדשים שבנפשי אני".

הרעיונות האלה נשתרשו בלבו של ברנר בלי ספק מתוך התורה העתיקה ששלטה בחדר ובישיבה, והם הם שנתנו עז ותעצומות לכל הויתו. הם פעלו בתוך נשמתו גם בבלי דעת. על ידם התקשר לעמו, לארצו, לשפתו בקשר נצחי. היו אצלו גם רעיונות אחרים שהושפעו ממעינות אחרים, אבל את רעיונות יהדותו לא היו יכולים לבטל. עשירה היתה נשמתו של ברנר בנגודים וסתירות, אבל תמיד שב לעצם הויתו, לעצמיותו היהדותית המיוחדת.

אילולי היה ברנר בן דורנו, אלא בן דור התנ"ך, והיינו עוברים על

ובשכול וכשלון 108 אומר יחזקאל חפין: „לא סוציאליזם, חס ושלום! פה — סוציאליזם! הכל מדוד וספור וחשוב. – פה: בראי לא יסדרו לעולם — דברים בטלים! המסדרים יקחו את הדייסה תמיד להם — ודאי"...

כך מאן ברנר ודחה את הסוציאליזם, ולא נשארה לו אלא שוב חבת ציון, ששבה ונעורה בקרבו ביתר עז ואמיץ, ואולם כמו שנראה, הסוציאליזם לא עזב את מקומו בלבו של ברנר וסוף סוף נתלכד אצל עם חבת ציון...

ברנר זה הממטיר אש ונפרית נגד הסוציאליזם, נתקרב בשנים האחרונות ביחוד אל „אחדות העבודה" הסוציאליסטית מפני שראה שאין דרך אחרת להטבת מצב הפועלים וביחוד להגשמת האידיאל של העבודה היוצרת ובנין הארץ רק ע"י ארגון והסתדרות הפועלים. הוא אמנם נשאר במקצת נאמן להשקפתו ולהאינדיבידואליות שבו ולא נכנס בתור חבר לשום מפלגה, אבל קרוב היה ביותר ל„אחדות העבודה", מפני שהיתה יותר קרובה אל רוחו ונעשה למנהיגה הרוחני. בשיחתו עמי אמר על ידידו — בר פלוגתיה ה' א. ד. גורדון (שאהב והוקיר אותו מאד מאד): „ראה כמה הוא משתדל ללכת סחור, סחור ולהראות התנגדות גלויה אל הסוציאליזם, וסוף סוף הלא בכל דבריו טביע העיקר הסוציאליסטי. ואם אנחנו לא נקרא אותו בשמו הפשוט והגלוי, הלא הוא מבצבץ ונגלה מאליו".

בזמן שישב ברנר בלונדון התלקחה חבת ציון בלבו ותהי לאש יוקדת. ויחד עם חבת ציון חזרה ונעורה בקרבו האהבה לעמו: העם נגלה לו כארז חסון וכביר: „לא חרוב ולא רקוב העם הגדול והנעלה, הגדול ביסוריו והנעלה בסבלנותו (המעורר). ובמקום אחר (שם) הוא אומר: „ויש אחי שבמקום שאתה רואה חרבן ורקב, אני רואה גדול וצמוח; אתה רואה גסיסה, ואני חבלי יצירה; אתה גלות השכינה, ואני גלוי השכינה. שומע אני כמוך את הבת קול המנהמת כיונה, אך גם את קול הארי הנוהם בכלוב הברזל שלו, ולא בקשת הרחמים—קול נגיד ומצוה שומע אני, קול קורא בכח: עלו על ההרים, מבשרי ציון! הרימו קולכם, אל תיראו! ...מרגיש אני ביאוש המקונן: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה! אך לא אוכל ללכת אחריו. רבי

ליום ואפילו האנרכיזם *) וכשבא ללונדון והתחיל להוציא לאור את „המעורר“, נעשה למתנגד גמור לכל התנועות הפוליטיות, שהיהודים מתעסקים בהן מפני שכך הגוים עושים. ובדרכו של ברנר אם הוא נעשה מתנגד למה שהוא, אז שפך עליו את כל זעמו בבטויים שעוברים את גבול השפה, בצעקות איומות.

„להבל, להבל הבלים, לדברים מבישים ומכלימים, לדברים רעים ומגוחכים, להבלים נאלחים, אשר חרפה לא תמחה היא לבוא עמם באיזה מגע ומשא, נדמו לי באותה שעה כל אלה „התנועות הפוליטיות“ אשר להן הקדשתי לפנים את חיי. מה יועילו ומה יושיעו ולמה הן? למה הן עם שקרן ותרמיתן ונגודן הפנימי? למה הן עם הולשתן ואפסותן וקרבנותיהן שוא... הלא רק עגל (?) וצער בהאי עלמא, עגל וצער אין סוף... הלא רק מפעל אחד נשאר למספר בני אדם, אשר לא עגל המה, אשר עם מומם נולדו לבלי לשבוע מנקניקים מעופשים — להאסף המדברה, לחבק איש את רעהו ולשחוט איש רעהו בחלפים טהורים“...

כך כתב ברנר ב„מעורר“. לא הספיקה לו השפה לבטא את עומק הצער שהיה אז בלבו וצעק סתם, ורק הוציא מלים מקוטעות וכמעט שהגיע לידי אבסורד...

„האדם המכיר קצת בטבע בני מינו, המתענה בשאלות שאין עליהן תשובה, הוא לא ימצא מרגע בהלכה שנויה של התפתחות הרכוש ומהלך ההסטוריה עפ"י הדיאלקטיקה של הסוציאליזם המדע' או בפרזות קלות של חופש והבל שוים לעבודה ולספוק צרכים של הסוציאליות לא המדעית. ודאי! שונא אני אלף פעמים יותר מכולם את החיים השופכים דמים, המוצצים זעה, הפראים והאכזרים והשמנים של שקי הרכוש וממשלותיהם וכהניהם ומשמשיהם. שממת סדום ועמורה תבוא עליהם, על כולם! אבל הסוציאליזם עם האורגניזציות שלו ועם אותם האינסטינקטים גופא, עם אותו הסדר, עם אותם הדרכים, עם איתה התנופה והבוז וההבל... הסוציאליזם! איך אני יכול להאמין בו — מצד אחד, ומה אני יכול למצוא בו — מצד שני?! („מעבר לגבולין“).

*) פעם אחרי קראו את ספרו של נימירובסקי על דבר האנרכיות אמר לי: דברים יפים, אבל כמה רחוק המעשה מן המדרש.

אופן צריך, ולא רק לצאת ידי חובה, להחיות איזה פרוטות, אלא לעבוד לשמה, בחשק, בהתלהבות, במסירות ובכל יום תמיד. בזה הראה ברנר מדת „עם קשה עורף“, תמיד היה שוקד על עבודתו, ורק בעבודה מצא מנוחה ותענוג נפשי.

ואת פרי עבודתו — יצירותיו הרוחניות — שמר כבבת עין, להנחילם לדורות הבאים ואסף וסדר והגיה בשקידה רבה כל מה שיצא מעטו, כאלו ידע שבקרוב יעזב את העולם הזה, וצריך שיהיה הכל מוכן...

כך עושים רק אוהבי חיים ומאמיני חיים.

ג. יחסו אל מלחמת המעמדות והציוניות.

הסתכלותו העמוקה של ברנר בחיי עמנו בחוץ לארץ, גלתה לפניו את התהום האפל שפער פיו ועומד לבלענו. למרות מה שמלמעלה נראים איזה אמידים, בעלי בתים הגונים וגם מקצת עשירים גדולים לפי הערך, העם טובע בבוץ העני, ובעלי ההכרה, האינטליגנציה, נחלצת ומתרחקת מן העם ומאסונו. נשארים רק אלה שהם קשורים אל עמם בקשר אמיץ, אשר לא ינתק כל זמן שנפשם בם, וגם מהם רבים אובדי עצות...

וברנר שהיה אחד מהבנים הנאמנים לעמם, בעודנו יושב על ספסל בית המדרש בפוצ'פ נעשה לחובב ציון, ואולם, כאשר כבר ספרנו, בהומיל השפיעו עליו הבונדאים איזה זמן והוא נעשה לבונדאי. אבל הזמן לא ארך. הוא נוכח מהרה שבסוציאליזם לא יִוָּשע ישראל, כי אין טעם למלחמת מעמדות במקום שאין כלל מעמד, במקום שעל פי הרוב נותן העבודה בעצמו פרולטרי אמלל. שהיום איזה אברך מקבל נדוניא ונעשה כביכול לרכושני, ומחר מפסיד את כספו ונעשה לקבצן כפול, בעל משפחה. זולת זאת שלמות המוסריות שאליה שאף ברנר לא יכלה למצוא ספוק במפלגתיות, עינו החדה של ברנר חדרה לתוך גלגלי המכונה של הסוציאליזות, שגם שם אין שויון ואין רגש של חברות ומכל שכן אהבת רֵע. הוא ראה שהתכונה של החיה שבאדם הדואגת רק לעצמה לא נכחדה גם מהרוגלים בשם הסוציא־

„אין מסלת ישרים — אומר יחזקאל הפין (שבוי"ב 273), יש משעול צר־צר, שפעם הוא חלק ופעם עקום, וכל התורה היא אותה התורה הישנה, שאפשר הוא לתעות במשעול זה, אשר הוא להיות ולהוקיר את החיים, לחקור כל מיני ועניעהם עם הנועם האין סופי שבהם... (הקורסיב שלי) יבורך סלה!

עוד שיר תהלה לחיים שם ברנר בפי הגבור הזה יחזקאל הפין, תפלה קצרה ואדירה, שהיא פנינה בספרותו של ברנר ובספרותנו בכלל; זהו סוד שיח של אחד משרפי קדש:

„אבי! אֲבי האורה והחיים, יבורכו סלה! אבי, אבי היתומים, היטיב לי, קרני שמש שלח לי שי, ואני, יתום היתומים, אקבל מנחתך בתודה, באהבה, בתקוה. אני יודע להוקיר את מנחתך, את טובך סלה. לבי ירנן אליך, אף ירועע, אבי החיים, תבורך סלה!"

אם אחרי כל הנקרנות והחטוטים מצא ברנר בתהום נפשו את השירה־התפלה הזאת לחיים, לקרני שמש, לאבי האורה והחיים, מובן, שאי אפשר היה לו לקחת מתנה זו ולהשליכה אל פני נותנה... אי אפשר. סוף סוף המתנה יקרה מאד.

ובהזכירו את נשמת הסופר אליהו מידניק (רביבים א׳ 72) אמר ברנר:

„משונה הוא ענין החיים, דבר סודי הוא ענין החיים... על כל צעד ושעל מכה אותנו התמהון, על כל צעד ושעל עינינו מתרחבות ברעדה: מה זאת? היכן אני?... הכל לא מובן כל כך... ברם דקי החוש הכל מסתורין להם, הכל פליאה והשתוממות".

כשהוא מרגיש את הזמן שהוא כבר יעזב את העולם, שם ברנר דברו בפי יוהנן (בסוף „מעבר לגבולין"): „אני אינני — ותמונותי וציורי הנם. הם מכירים אותי למי שנשמתי נתגלגלה לתוכו, אני אינני, ואותיות נפשי הנן. זהו הסוד, סוד הבהות הישנים, הנשמות השונות, סוד הסוד, סוד הסוד שבסוד — לא תכלה ולא קץ".

אפשר שדברים כאלה יצאו מעטו של ברנר מהשפעת הלל ציטלין ואולי מדקות החוש של ברנר עצמו...

יחד עם הפין החיים, שהיה גדול ואדיר בלב ברנר, היתה בו תשוקה כבירה לעבודה. העבודה היתה עומדת בעיני ברנר למעלה מכל השבונות הנפש, אין דבר, תוכל להשיב כך או אחרת — לעבוד בכל

נתרחקו זה מזה והרגישו כעין שנאה זה לזה: „ויש אשר אמרתי, ולא לעתים רחוקות: דברים בטלים, יש על מה לשנאני, וכי אני אהבתי?"

הזמה, שאהבת דוד ויהונתן היתה רק בבואה מאהבת ברנר וגנסין, ואעפי"כ הוא מדבר ככה.

ובעצמו הוא קצת מבאר את החזיון המוזר, הנפלא הזה:

„כן נפתל לב אנוש... האנשים השבורים והרצוצים, האנשים בבדידותם, האנשים היודעים מכתרי נפש חבריהם, אי אפשר להם שלא ישטמו איש את רעהו".

לא נפלא הוא שהטמט שכזה הביאהו לפעמים לידי מחשבה על דבר אבוד עצמו לדעת, אבל אז שוב בא החטוט ועמד לו לשטן שלא יוציא זממו לפעולה.

גם בעת שנשלח ב„אטפ" (בלוית חולים) מאורול חשב ברנר לאבד את עצמו לדעת מרוב היסורים שסבל אז (ע' מא. עד מ.) ואולם חולשת רצונו לא נתנה לו לעשות זאת..

רבים מן ה„גבורים" שתאר אותם ברנר בספוריו השונים ושבהם בנראה גלה את אפיו הוא, בקשו את המות.

פיארמן אומר: „לו היתה בי היכלת לשמוע בקול הכרתי אז לא הייתי צריך, אני ירמיה פיארמן, להיות אפילו שעה אחת. ואני חי גם מחר אחיה, לא אשתחרר, אין בי הרצון החזק להשתחרר, חסרה לי החירות הפנימית"...

ויחזקאל חפץ (שכל וכשלון 80, 81) שואל לנפשו: האמנם ימצא כח סוף די אונים בקרבי לעקור את כל התפת הדלוחה שבתוכי על ידי התהלוך הנואל? המפלט! המוצא! בואו, בואו! בואו והצילוני מהבל, מהתפת שבלבי, מהבוז הגמור לעצמי, מהשנאה הנוראה לזולתי — גם מהחולשה הנוראה, אשר לא תתנני לקיים את הבטחתי (לשים קץ לחיי), הבטחתי לעצמי. הנא כטובע, כטובע ברקק השנאה וגועל הנפש הפיזי לחיים, לחיי...

„געל הנפש הפיזי לחיים" — זה היה בשעה ידועה, ואולי רק ברגע. בנפשו של ברנר היתה גם אהבה עצומה אל החיים, אל החיים כמו שהם עם כל יסוריהם והרפתקאותיהם, בלי כל טעם ודעת. עצם החיים היה בעיניו איזה דבר מיסטי, סגולה יקרה ונפלאה...

אינך יכול, אינך יכול להתפשר — כי לקרן זוית ישלח לישן לעצמך. והא כך, והא כרבך, שאתה בשביל עצמך הצדק בכל. אתה בשביל עצמך יש לך הרשות לבטל את הכל, כל הענינים: לך בשביל עצמך גם לא נחוץ לבקש רשות, שים רשות... מי אדון לך? אבל דום, אין מציל לך!.. היה כאשר יהיה הזבוב הממועך וקצוץ הכנפים, וכאשר יהיה הכלב המצורע והסומא... דומי, נפשו של יחזקאל הפין! אל תדברי על החיים דבר למטוב ועד רע. אל תדברי על דבר שאת מחוצה לו, שעיקרו חסר לך. מה את יודעת על החיים — וכלך פרפורי מות?

ואותה המנגינה אנו שומעים מפי יוהן ב„מעבר לגבולין", באמרו לצעירה הקרובה לו: „למה אני לך? הן אני רק שבר מאדם. לפני שליש שנים שאלתי את עצמי: למה אחיה? ולא מצאתי מענה, והנה חייתי, הייתי במה שעברה, ביסורי העבר ובהבלבול שלי בין החיים ובין המות. אם אחיה עוד שנה — אחיה ביסורי של עכשיו ובהתלבטות נפשי של עכשיו. למה אני לך?".

ברנר בעצמו הרגיש גם בפגם החטוט. ב„מכאן ומכאן" ע' VIII הוא אומר: ‚וכבר היה הטפוס הזה של צעיר טוב ואידיאלי, אבל חלש ברצונו ובטלן גמור, בלי כל יכלת לעמוד נגד נחשול החיים לזרא בספרותנו', — ואף על פי כן לא עזב את החרש מידו והוסיף להתגרד... הכיר בחולשתו, אבל לא היה יכול בשום אופן להפטר ממנה...

החטוטים והפקפוקים היו בלב ברנר גם ביחסו אל ידידו אורי ניסן גנסין, שגם הוא היה נרא בחטוטיו ואולי עוד יותר מברנר. ההבדל היה ביניהם שברנר היה מטבעו בעל גוף בריא וכשכאב לו, צעק צעקה גדולה ומרה, והצעקה הקלה לו מכאוביו וגרמה לו מאיזה צד גם הנאה... יסורי מות והנאה — אין חקר למסתרי הנפש!.. ואורי ניסן היה חולה, וצעקתו או שלא נשמעה לגמרי, או שהשמיע אותה רק מבין שפתים מהודקות והסבה לו רק צער יסורים. הדבור הקטוע הוליד בו יסורים כפולים, ולא ידע גם את הענג שבצער.

נוראה היא האמרה הזאת שיצאה מעטו של ברנר ביחסו אל אורי ניסן, ידידו היותר יקר לו והיותר אהוב. (מפני איזו סבה נפשית שלא נתהוותה ושבודאי לא התחוור לעולם היו הגעים, שבהם כאלו

והנקרנות החולנית הזאת — ירושת בעל „ראשית חכמה" ו„שבט מוסר" — הסבה לו לברנר יסורים נוראים ומררה את חייו וקצצה את כנפי רוחו...

הנקרנות סוף סוף מביאה לידי שעמום נורא.

„הרף... קרח עולמים מכסה את קירות לבי—מתאונן פייארמן,— שעמום קהה, אשר מפניו תבול כל תשוקה ומגששתו ימות כל רגש, תוקף את כל פנימיותי. אני מתהוה חסר תנועה, אני נעשה משא כבד על נפשי... ואני שוטם בי את הכל, נקוט בנפשי על הכל, נכלם ומתבייש מהכל, כל מה שיש בי נראה מאוס, מזויף, נלעג ומעורר גועל. כל הויתי מעוררת בי רגש של אשמה ורושם של תעוב. אין לי מקום".

עד הקצה האחרון הלך ברנר, לא רמה את עצמו ומכל שכן אחרים, אי אפשר היה לו שלא להצטער מאי השלמות שבו. כל פגם קטן נראה לו כתהום שחור ורחב, שאינו יכול להתמלא, והתהום השחור הזה תמיד עומד לבלעהו.

בהפגשו בצעירה שהראתה לו אותות אהבה וגם הוא אהב אותה במדה ידועה, פתאם בא החטוט, הנקרנות, והפקפוקים והרהוריו מעליה והביאוהו לידי יאוש. „יש גם שהשיא את עצמו להחליט דבר, לקבל החלטה חיובית ויהי מה... אבל הוא היה כל כך בלתי בטוח בעצמו וכל כך שפל בעיני עצמו, עד כי בעצם הדבר לא בקש ולא יכול לבקש לעשות צעד ממש" (שכול וכשלון 22).

„הוא מצא להוכתו להבזות את עצמו בעיניה בכל עת מצוא, להראות כי אין הוא כדאי לאהבתה, כי אמלל הוא, וכל הבא עמו במגע ומשא יאומלל".

„ברגע זה התמלא רק מעצם העובדה שהנה אדם בשמלת אשה מפרפר לפניו, והחמים עלובים, יחמים מחרידים, יחמי עול ואוכף שטפו את כל קרביו ביחס אליה, ועוד יותר ביחס אליו בעצמו, האהוב עליה, האהוב הזוהה. הוא אהוב הזוהה! אלהים! עד היכן מגיעה אומללותו של סוג בני אדם ידוע!"

„הולשתך המינית (קורא יחזקאל חפץ לעצמו בשכול וכשלון 132, 133) — היה זקן בעיניך והתפשר! התפשר, יחזקאל הזקן! ואם

חומר שאני מחזיק בו ורוצה שישאר בקרבי... ואני הושב: גם יסורי אינם אלא זיוף, צביעות: מין התפארות כאילו עי"כ יתעלה על ידי זה!...

וזהי איזו מין גאוה מתוך ענוה, וענוה מתוך גאוה, וגלי הנפש מתרוממים ויורדים, יורדים ומתרוממים כמו בסופת סער, וכל זה בלב שבור ורצוץ מעני, מלחץ, מקדרות מחנקת...

„אני כותב רק מפני שאי אפשר לי שלא לצעוק את הצעקה הנושנה, מפני שלעולם לא אחדל מלצעוק על הכאב הישן... (פיארמן בהרף).

את התמה הזו מרחיב ברנר ב„שכול וכשלון" ע' 34.

„היא (יחזקאל חפץ־ברנר) חשב: בספר איוב המצורע כתוב; ויקח חרש להתגרד בו. אני איני איוב... ואיני מתרעם. אינני איוב, ואף לא בתוך האפר אני יושב, כי אם באשפה, באשפת יסורי המבוערים, אבל את החרש איני מניח מן היד. להתגרד איני פוסק — כנראה, אי אפשר לי בלי החרש"...

„אכן נקרן אני — מעיד פיארמן על עצמו — מחטט באשפתי. איני מניח כל הרגשה חולפת, כל הרהור קל ועולה מאליו בלי נתוח נוקב עד התהום. מחשבה אחת קטנה מעלה אבק מחשבות זו על גבי זו.

אכזריה היא נקרנותי. לו ראה איזה פרוקורור את התנפלותי על הרגש ואת נגיחותי ודאי היה דן אותי למיתה, והיה מוכיח ברור כשמש שאני הרגתי את הנפש, או הבערתי בערה בכפר ישוקט — בשעה שבידי לא טוב ולא רע, ואני גונח, מתענה כרוצח מעומק השעמום, מאימת היסורים — ומגודל הטפשות"...

לאלה הבקיאים בספרי מוסר של הקדמונים אין דברי ברנר זרים. כמה יגעו בעלי המוסר ההם לחפש ולבדוק בחורין ובסדקין של הנפש ולמצוא בה פגמים ביחס למקום כמו מחשבה זרה בתפלה, כן ביחס של אדם לחברו בעניני אבק לשון הרע, וכדומה. כמה דמעות נשפכו מעיני היהודים התמימים בתפלת זכה — זה הודוי הגדול והמפורט על עונות, שרק דמיון הנפש החולנית יכול להמציא אותם.

ובדרך הזו הלך גם ברנר בנקרנותו התהומית. ישרנותו שלא ידעה כל גבול לא היתה מוצאה קורת רוח ומנוחה נפשית. הוא מצא את עצמו תמיד נלכד ברשתות היצר ובכל אשר פנה גם במעשה הטוב מצא תמיד צד של עברה: התהדרות, זיוף ושקר.

ב. חטוטיו של ברנר.

מה שמציין ביחוד את תכונתו של ברנר הוא החטוט והפּוש הפּגמים שבנפשו.

היו כותבי ודויים, כמו ז. ז. רוסו ול. נ. טולסטוי, אבל בשניהם אין גם בבואה מהצער הגדול והיסורים הלוהטים שהיו בנפשו של ברנר בבקשו את פגמיו וכמעט שהגיע למדרגת שמחה לאיד עצמו...

מה היה כל החטוטים ויסורי החרטה של בעלי תשובה, נגד המכאובים הנוראים שהיש ברנר בעמדו על פגימות נפשו ופגימות פגימותיה עד אין סוף. וזה לא היה רק במומנטים ידועים, אלא תמיד, בלי הרף. הוא נתה את עצמו באכזריות שאין דוגמתה, עשה את עצמו לעפר ואפר, לתולעת, לאפס.

„חיי במרכאות כפולות — כותב פייארמן־ברנר — עתיד והוה הלא אין לי; נשאר רק העבר — העברו.. לו שמע איש את אמרתי האחרונה היה חושב בודאי שאיזה מעשים נוראים יש לי לספר מעברי... אבל הלא לא כן הוא! הלא גם בעברי אין מעשים מעַניְנים... יש ישם אנשים צללים, מחזות כהים, דמעות נסתרות, אנחות...

„עֲבָרִי אינו עבר של גבור, פשוט מפני שאני בעצמי איני גבור"... (בהרף רגע פרק א').

ואולם בזה עדיין אין אסון גדול. מילא, לא כל אדם חייב להיות גבור. גבורים הם רק בחירי העולם, אבל ברנר מוצא שהוא לא רק לא גבור, אלא הרבה פחות מזה, פחות לאין קץ.

„במוחי הריק עולה גל של רקבון — ועל הגל ירומו תולעים...

בַּשִּׁמָּמוֹן הַזֶּה אֶחְפֹּץ בָּדָד הֱיוֹת

עולה על דעתי הפיּן המשורר. ואולם בעמק נפשי... הומה מעין צל של תשוקה, כי יכנס אלי מי שיהיה... אז אני זוכר את ההשפעה המכרחת שיש לחברת אדם עלי, את הדברים, המעשים, ההברות, התנועות, שנולדים בי בהיותי בחברת זרים ושאינם דרושים כלל... לא, לברוח! לברוח! לאן? שוטה, לברוח מעצמך?".

„אני מליט את פני בידי וברגע אני מרגיש שבכאבי הדוקה, הדוקר, המעיק, כאבי שאין תאר לו, יש איזה המר מנעים לי, איזה

ביום הראשון למאי תרפ"ב התחוללו פרעות ביפו. מפני האסונות והמהומות לא נמצא מי שילך אל מעון ברנר ויעבירם ליפו. הרבה היו כאלה ששאלו איש את רעהו: מה יהיה עם ברנר? אבל למעשה לא יצא מזה כלום.

בשעה החמישית לפנות ערב, אחרי ההאמצות רבה, נסע שמה הצעיר הנלבב צבי שין באוטומוביל אבל במעון היו שמונה אנשים והאוטומוביל היה קטן מהכיל את כולם. לא רצה ברנר לעזוב את מי שהוא ולהציל את נפשו. ואז נשאר גם צבי שין עם ברנר, גם הוא לא רצה לחזור, ורק שלשה אנשים יצאו וישבו באוטומוביל ובאו ליפו.

ביום השני השיגו חברי ברנר אוטומוביל ונסעו אל המעון, אך אז מצאו כבר את ברנר עם שאר האנשים שהיו במעון — צבי שין, צבי גוגיק, יוסף לואידור, יהודה יצקר ואברהם יצקר — מוטלים הרוגים על יד הדרך. נהג האוטומוביל לא רצה לקבל את ההרוגים וישב ליפו, וכששבו אחר כך עוד הפעם למעון, כבר נסחבה ע"י הרוצחים גופת לואידור ונעלמה... את ברנר ושאר ההרוגים הביאו ליפו ונקברו בקבר הכללי של שלשים ושנים חללי הפרעות.

כך גמר ברנר את השבונותיו עם העולם הזה, הוא, לוחם האמת, החסיד שבאדם, המשתתף גם בצרת ערבי צעיר, הוא נהרג בידי פורעים.

נהרגו ששה אנשים מישראל, כולם תמימים וישרים, וביניהם גדול הדור בכשרון ובמדות תרומיות — ודמם לא נדרש.

דם ישראל נעשה הפקר...

אולם עם ישראל יזכור אותם, את אלה שבאו הנה בכונה טובה לבנות את הארץ בעבודתם הכשרה ומצאו מות בידי מרצחים. זכר הקדושים האלה יאמץ את הקשר שבין העם ובין הארץ.

וברנר גם מלבד זה לא יִשָּׁכֵחַ. הן הוא את הלינו נשא ומיסוריו יצר אוצרות חיים... ברכת ה' עליך, ידידי הנענה! איזה עשר רכשת לעמך ביסוריך הגדולים, בחייך ובמותך!

בתור סופר ובתור עורך השתתף ב„אחדות“, ב„פועל הצעיר“, בהוצאת „לעם“, ב„יפת“, ב„קונטרס“, „בשעה זו“ (בעת המלחמה) שלישה חלקים, ואחר כך השתתף וערך יחד עם „האדמה“ והוציא לאור ארבעה רביבים, זו היתה התקופה היותר פוריה של עבודת ברנר הספרותית.

מה שנוגע למצבו החמרי, גם כאן היו לו רגעים קשים מאד. ורק כמו שכתב לאחד מידידיו „אנכי מהרעב איני ירא“. הרעב היה מכירו מכבר, בן לויתו מזמן לזמן.

הוא הי כדרכו כמעט בבדידות. רק מתי מספר היו מבקרים אותו ופחות מהם אלה שהוא היה מבקר. רק בספריה היה מבקר תמיד. יושב באיזו פנה בחדר הספרים וקורא.

בשנת תרע"ג נכנס בתור מורה אל הגימנסיה. שם הראה גם כשרון פדגוגי מצוין, בינו ובין התלמידים היה תמיד יחס של חברים והרבו להקיפו בשאלות, וביחד עם זה הגו כבוד גדול להחבר הגדול. מהם היו מתאספים בביתו ומשוחחים בענינים רוחניים.

מעט ממה שקלט מחיי התלמידים רשם בציור אחד „מהתהלה“, שעדיין לא יצא לאור.

בסוף ימיו הלך הגלילה אל קבוצות החלוצים בגדוד העבודה העוזבים בכביש. שם התרוממה נפשו. הן זו היתה תמיד משאת נפשו לראות את אחיו הצעירים עובדים בבנין ארצנו. שם היה להם למורה, לאח אוהב ומסור. שם תרגם את מכתבי יוסף טרומפלדור, שהסבו לו הנאה רוחנית גדולה מאד. בהתפעלות רבה קרא את המכתבים שמהם נשקף אחד גדול ברוחו, ביישרנותו, באהבתו את עמו ואת ארץ ישראל, וברנר קרא עליו: „אשרי מי שעמד בארבע אמותיו“.

ועדת התרבות של הסתדרות הפועלים קבעה לו שכר בעד ההוראה שמונה או עשר לירות לחדש, אבל הוא לא רצה לקבל, ורק אחרי מותו זקפו את הסכום שקצבו לברנר, לזכות בנו.

לימי הפסח הוא בא ליפו. ומפני שלא אהב את שאון העיר בקש ומצא לו דירה לא רחוק משרונה בשכונה ערבית ששם ישבה משפחה אחת ישרה, משפחת יצקר, שהיו לה שם פרות, ואת החלב היתה מוכרת בעיר.

שהיה הצירֶעֶב. ועל כל אלה הוסיפה לו הצנזורה הרוסית יסורים על יסוריו, כי עצרה את החוברות הנשלחות לרוסיה ולפעמים נאבדו אצלה לגמרי. והמנויים שקוו לשוא מהרו להרעים את הארץ העורך שמתעשר כביכול במשלוח הקונטרסים, והם הלא נתנו כסף...

בימים האחרונים לשבתו בלונדון בא אליו חברו אורי ניסן גנסין, אבל האורח בבואו הוסיף רק יגון על יגונו. אורי ניסן היה כבר חולה במחלת הלב שממנה מת. ברנר לא ידע מזה, אבל פני אורי ניסן הנוגים בשרו רעה...

שתי שנים התאבק „המעורר" עם המזל הרע ויחדל. לא הרבה היו סופריו, מעטים היו קוראיו, ועוד פחות מזה תומכיו...

אז עזב ברנר את לונדון ההומיה, שבה ראה בענות היהודים הנודדים, שבקשו מפלט בלונדון, ושם מצאו עניים לגמרי מסוג אחר שלא טעמו כמוהם בגלות רוסיה. הגולים הללו הרגישו את עצמם נתקים לגמרי מהאדמה ונשאים ברוח בערפלי הקיטור והאד העבה, ולמהותם אין כל שרש וענף... ובקנאה הביטו אל היהודים האריסטו-קרטים שבלונדון, המתבוששים לעמם, שאין להם כל מגע ומשא עם אחיהם העניים, ואעפ"כ הם נקראים יהודים, רק שמפני הנמוס מבקרים לפעמים את הטמפל ושומעים את דרשות הרבינר. כל זה נתרשם בלבו הרגיש של ברנר ופה ושם נתן לזה בטוי כיד כשרונו. את היהודים המאושרים ההם שנא ברנר תכלית שנאה, לא מפני שהם עשירים, פריצים גדולים, אלא מפני שנקראים לשוא בשם יהודים, בעוד שהם רחוקים מעמם לגמרי ומציאותם היא אסון היהדות.

הוא הלך אז לגליציה וישב בלבוב יותר משנה. שם הוציא לאור את הרביבים ח"א וח"ב. הסופר ה' מרדכי בן יחזקאל ספר לי, כי פעם הלך ברנר מלבוב לעיר קטנה הסמוכה לה, וזה בן יחזקאל לוה אותו. בקש שם ברנר מבן יחזקאל להשיג למענו ספרים מהספרית החדשה הוא עשה את חפצו והביא לו בערב ערמה של ספרים. ובבקר כשבא אליו מצא מוכנים לדפוס „רשימות ספרותיות" בשביל הרביבים. למי שידע את שקידתו של ברנר אין בזה כל פלא.

מגליציה עלה ברנר לארץ ישראל בסוף שנת תרס"ט, ופה מצא כבר מקום פחות או יותר בטוח לעבוד בקביעות את עבודתו הספרותית.

ברנר הלך אז ללונדון, נעשה למסדר אותיות ויחד עם זה יסד חבורת „מסדה" (המבצר האחרון של יהודה במלחמת הרומאים) ובעזרתם התחיל להוציא את הירחון „המעורר".

כאמור לעיל משך ברנר את ידו מהעבודה הסוציאלית, כי ראה שאין בה השלמות המוסרית שאותה בקש ולעם ישראל היא לא רק שאינה מועילה, אלא מהרסת גם את המעט שיש. אחרי שאין לישראל בגולה כלכלה לאומית, וגם אי אפשר שתהיה להם כלכלה שכזו, ולפיכך שם פניו אל הלאומיות ואל קניניה, שפתה ותרבותה, לעורר את המחשבה העברית החפשית ולתת במה לכל הגיוני הדור הצעיר...
בימים ההם היתה ירידה גדולה בספרותנו: כמעט חדלו כל האורגנים הספרותיים. אז יסד ברנר את „המעורר" שאליו נאספו סופרים צעירים שבקשו במה ספרותית עברית חפשית וכתבו שלא על מנת לקבל פרס.

ביסורים נוראים, שרק נפש כברנר יכלה להתגבר עליהם, יצא המעורר לאור בלונדון במשך שתי שנים. זו היתה לא התאמצות אלא ממש מסירות נפש. צריך ליחד פנה לספרות העברית הצעירה, ששבה תשתקף התלבטותם של כל אלה „התלושים" המבקשים את תקונם.

„המעורר" יצא כמובן לא „כלול בהדרו", רבים עקמו את חטמם בשומם עליו עין, בטלי בלבם ורי, היו ידידים שרצו למצוא ב„המעורר" מהמתוקן והמשובח והטיפו מוסר לעורך שישפר דרכו. וברנר ראה את הטמטום שמסביב, וצריך להבליג על הכל ולא לעזוב את המערכה.

„הוי, חברי הנכבד! — כותב ברנר להד"ר ש. פרלמן (מיום ב' לפברואר 1906) — הגם לך צריך אני לספר את מצב הענין כמו שהוא? הגם לך צריך אני לומר, כי מוכרח אני לעבוד כל היום עבודת כפים (בתור מסדר אותיות בדפוס) ורק בשעה אחת במעת לעת יכול אני להקדיש ל„המעורר".

ולה' יצחק וילקנסקי (מיום כ"ב מאי שנה הנ"ל) הוא כותב: „יקירי! אינך יודע את מצבו של „המעורר" האמלל".

ולה' יעקב פיכמן (מיום ט' אוגוסט שנה הנ"ל) הוא כותב: „ההרפתקאות והיסורים של כל צעד קטן שבקטנים אין לשער ואין לתאר".

רק במסירות נפש שאין דומה לה הוציא את „המעורר" בהיותו בעצמו הסופר, העורך, והמסדר את האותיות והאדמיניסטרטור, בשעה

היתה אחת מהנפשות הטהורות האידיאליות שתמיד נכונות למסור את נפשן בשביל להציל נפש מי שהוא, ובפרט נפש כברנר. אי אפשר לדעת אם היא אהבה אותו. אבל חבתה אליו היתה בכל אופן חבה יתרה, מגיעה להערצה. בין הקבוצה המצלת היה גם יוסי אחד, רומן שמי, שאמנם לא ידע את ברנר אבל בשאמרו לו שהוא צריך להשתתף בדבר, לא סרב. וכשהביאו את ברנר לבוברויסק, והחילים הוליכו אותו מהתחנה אל בית הסוהר דרך סימטא רשבה, התנפלה שם הקבוצה המצלת והמליטה את ברנר.

לשבח הבונדאים צריך להגיד, כי אעפ״י שידעו שברנר כבר עזב את הבונד ונעשה לו למתנגד גמור, בכל זאת לא נמנעו מהציל את נפשו.

הצעירה חוה וולפסון, מתאר ה׳ הלל צייטלין, היתה נפש אידיא־ לית ויחד עם זה צנועה, עדינה וטובה. לפי הנראה, גם היא עשתה רושם גדול על ברנר, אבל כדרכו בכה הפקפוקים שמשלו בו תמיד, לא נתקרב אליה לגמרי. היא נהרגה במליטופול בעת הפרעות, וברנר התאבל עליה ימים רבים.

כנראה בעת שכתב ברנר „מסביב לנקודה" ותאר את חוה בלומין היתה מרחפת לנגד עיניו חוה וולפסון ז״ל. חוה בלומין זו, שנתחנכה על הספרות הרוסית ואשר העם הרוסי היה תמיד לנגד עיניה, ואף על פי כן בעמק נפשה היתה כל כך רחוקה מהרוסים וכל כך קרובה לנו... ובמדומני שאליה נתכון ברנר גם ברשימתו „לאבלים" — „היא ספר לעצמי":

„כי היא, היא שלא ידעה את עמך, את העם אשר מתוכו יצאה, היא, היא אשר הקריבה את הכל לעולם זר, זר — היא, היא היתה בת עמך, בת עמך".

„היא היתה אחת הנפשות הטהורות, הקדושות, הצנועות, המתפיצות נשגבות בבנות עמך: שמיא וארעא נשקו בה אהדדי, שמיא וארעא ...

כך לא מדברים סתם על איזו דמות בדויה, וביחוד כך ברנר אינו מדבר, לא ידע לדבר כך, אלא על נפש שהיתה במציאות.

מבוברויסק העבירוהו לחוץ לארץ.

עברו את הגבול תאר ברשימתו „רשמי דרך". גם זה היתה אפי־ זודה שהוסיפה נטף רעל אל כוס היגונים המלא.

והציע לפניו לקבל שעור בביתו בחמישה רובל לחדש. אמר לו ברנר: „אני איני מקבל יותר משני רובל".

הרֶוָחים הגדולים היו שנואים עליו תמיד. ואם פעם השתכר יותר מדי (זה היה כאשר קבל משטיבל יותר ממאה פונט בעד „שכול וכשלון") מהר להפסיד כל הכסף בהוצאת „רביבים" חלק ששי. „מהספרות בא ולספרות ילך", אמר אלי בצחוק.

בשנת תרס"ג לוקח ברנר לעבודת הצבא. ברנר איש צבא... את היסורים שסבל מפקידי הצבא הגמוכים הגסים והפראים, הרוצים תמיד להראות את מרותם, לתת въ морду ולקלל ב„אם", שנה שלמה סבל יסורים שאינם פוסקים ושאין להם טעם ותכלית. אבל מעז יצא מתוק, כי אותם תאר ברנר בספור היקר שלו „שנה אחת", שנדפס בשלה כרך י"ט. ספור שמצד האומנותי שבו עולה על כל ספוריו. היה מעשה שכזה עם דוסטויבסקי, שאחרי שעבד בקטורגה נתן לעולם את ספרו „רשימות מבית המות". ואמנם בברנר אנו מוצאים שהוא בכמה דברים דומה לדוסטויבסקי, במוסריותו, בעמקנותו וביחסו לעלובי עולם ולתעודת הספרות.

בעָבדו בצבא פרצה המלחמה בין רוסיה ויפן. המלחמה הזאת מצד רוסיה היתה אבנטורה ומעשה נבלה, והנה נרשם גם ברנר בין אלה שצריכים ללכת למלחמה בעד „אבא־הצר" ובעד חמסנות הממשלה להרוג וליהרג. וברנר ברח מהצבא...

ימים אחדים הסתתר באותה העיר שבה עבד (באורול), ופעם יצא אל הרחוב והנה שוטר העמידו ודרש פספורט, ואחרי שלא הכין לו עדיין פספורט, הוליכו השוטר אל בית הפקידות של המשטרה. שם קרא לו ברנר שם אחר ואמר שהוא פלוני בן פלוני מבאברויסק. למשטרה לא נודע שהוא חיל שברח מהצבא וישלחו אותו כמשפט הנודדים בלוית שוטרים אל מקום מולדתו (Этапомъ). את ה„טיול" הזה ציר ברנר בספורו מא. עד מ.

כשנשמע הדבר לצעירה אחת מהומיל, חוה וולפסון, שהיתה מוקירה מאד את ברנר, שהוא נתפס ונשלח בדרך ה„אֶטַפ", שאם יֵדַע שהוא בורח מהצבא, אז נשקף לו ענש חמור מאד, הלכה וסדרה קבוצה אחת של בונדאים, שיצילו אותו בכל אופן שהוא. הצעירה הזאת

לנקודה" וקרא לו שם אריאל הורוביצקי. באים זה אבד את עצמו לדעת, וזה עשה על ברנר רושם נורא והתאבל עליו ימים רבים.

עליו, על הורוביצקי־באים, אומר ברנר ב„מסביב לנקודה": (השלח פרק י"ד 310) „גם בספרים כמעט שלא קרא. הוא צלל כבר במימיהם האדירים ונוכח, כי כלם חכמים הם רק לשאול, ולישאול הלא הוא יודע יותר מהם. תרוצים אין, יש ישובים, פלפולים—הספא בעלמא"...

וב„מעבר לגבולין" (במעורר) אומר „יוחנן" (ברנר): „רע היה לי, רע יקר ואהוב, בריה חביבה ומאירה, רע היה לי ואיננו". לא קשה להכיר בזה את זכרון האבל שהיה בלב ברנר על מות באום ידידו.

אחרי שנודע לה' ציטלין שברנר נוטה אחר הבונד, אמר לו פעם שהוא מתפלא איך יוכל איש שבור בפנימיותו כברנר לעבוד בעבודה צבורית, ועל זה ענה ברנר: אמנם להלחם עם בעלי הרכוש ילכו אחרים, אבל הוא יכול לערוך את העתון איהלגלי „דער קאמפף". ומן ידוע היה ברנר הנשמה של העתון הזה. בכלל אפשר לומר שלא היתה תנועה רוחנית, אישית או צבורית שלא נגעה בנימיו הדקות של ברנר ושלא מישלו בו איזה זמן. ובלי ספק שכלן השאירו בו רושם עמוק, אפילו בזמן שמהצד האופיציאלי נשתחרר מהן לגמרי.

מהומיל שלח ברנר בהמלצתו של ציטלין לבן אביגדור לורשה את ספוריו הקטנים „מעמק עכור". בן אביגדור שמח עליהם והודיע הוציאם לאור. קודם לזה בשנת 1899 פרסם במליץ ספור קטן „פת לחם".

ה' ציטלין מספר איזה דברים על נדבת לבו של ברנר, אבל לי שידעתי את ברנר במשך כמה שנים, אינם אלא דברים קטנים. הוא היה בשמחה נותן כל מה שיש לו ליקוק. ובאיזו שמחה היה מביא שכר סופרים לאלה שעבדו עמו. לעצמו לא היה משאיר. לו לא היה צורך בכלים. התלבש במה שהיא ואכל מה שהיא. „כל העולם כלו ניזון בשביל הנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". מלא אהבה והמלה ונדיבות היה ברנר!..

בהומיל היה משתכר משעורים כ־8—10 רובל לחדש. ובזה היה מפרנס לא רק את עצמו אלא עוד צעיר עני אחד שישב עמו ואכל עמו, אם היה מה לאכול, ורעב עמו, כשלא היה מה לאכול.

ועל דבר ישרנותו של ברנר מספר צ. כי פעם בא אליו אחד

צער, צער עמוק ונוקב עד התהום, צער קהה ומהול ברפש, צער עד אין קץ ותכלה, עד סוף כל הדורות".

כך נתרשמה הילדות בזכרונו של ברנר.

גם במכתבו של ברנר אלי מלונדון משנת תרס"ז (מהתשיעי לינואר) הוא כותב: „בנוגע להומנתך שאשתתף בהוצאת „יזרעאל" (בשביל הילדים), מה אומר לך, ואני רחוק כל כך מעולם הילדים, ואני לא ידעתי מעולם את עולם הילדים. זקנים הם גם חברי הצעירים, זקן העם אשר אתי!"

וזה היה האסון שלו, שלנו, שיוסף חיים ברנר לא ידע שמחה מימיו. ותכונתו זו הניחה את הותמה על כל יצירותיו הספרותיות, המלאות זעם והמטילות אימה.

מפוצ'פ הלך ברנר לביאליסטוק (ששם למד מלאכת סופר סתם בלי הצלחה) ומשם אחר זמן עבר להומיל. שם התודע אל הסופר הלל צייטלין, שהשפיע עליו והשפעתו נכרת ברומן שלו „מסביב לנקודה", שהגבור הראשי שלו אברמזון נוטה למיסטיות ואוהב את השירה שבחסידות. זמן רב היה ברנר מבאי ביתו של צייטלין והיו משוחחים על דבר שאלות עולמיות. ברנר בא בראשונה בתור ציוני ואחר כך בונדאי, אבל עם צייטלין לא דבר על אודות הענינים האלה, כי אם על שאלות פילוסופיות אוניברסליות, ביחוד על דבר הפסימיות. גם צייטלין וגם ברנר עמדו אז תחת השפעתו של צעיר אחד, שלום סנדר באום, בחור גבוה, שרשמי פניו היו עדינים ורציניים מאד. שפתותיו היו תמיד קמוצות, ורק לפעמים היה פותח אותן כדי לבטל את דעת מתנגדיו. כל מעשיו היו מדודים כמו כל דבריו. בשעה ידועה היה יוצא מחדרו הדל והולך לבית אבותיו או לגן העיר ובשעה ידועה היה שב. לעולם לא נראה שחוק על פניו, ולא הוציא מפיו מלה יתרה. ידיעותיו הכלליות לא היו מרובות אבל היה עמקן גדול, ובכל דרכיו היה דומה לפילוסופי יון הקדמונים. בסבלנות היה שומע מה שאחרים מדברים, אבל הוא היה כמעט תמיד שותק או מעיר איזו הערה קצרה וחדה. ורק כשהיה צריך להגן על תורת הפסימיות נגד התיאוריות האופטימיות, או הופיע באים כפילוסוף אמתי ומפיו נשמעו פנינים, ואי אפשר היה להתיצב נגדו במערכה. אותו בחר ברנר בתור גבור ברומן שלו „מסביב

ממקינבן, אי אפשר היה להוין, הוא נשאר ברנר התלמיד־חכם היהודי גם בשעה שלכאורה פרץ לגמרי את הגדר ונעשה לעברי חדש...

בהיותו בישיבה התחיל להוציא לאור עתון, (במובן, בכתב יד) בשם „פרחים". אורי גנסין היה משורר העתון ויוסף חיים ברנר עורך את החלק הפרוזאי.

היה זמן שבקש ללמוד מלאכה, אבל לא עלתה בידו. רצה לכל הפחות ללמוד אומנות סופר סת"ם, וגם בזה לא הצליח. את מצבו בזמן ההוא תאר בציורו „הגדל". בציור הזה, שאמנם רחוק הוא מאפיו של ברנר, יש בו איזה ענין שלא חדל ברנר מחשוב עליו, והוא רעיון הגאולה, ביאת המשיח. אבל על זה נדבר להלן.

התקופה ההיא היתה קשה מאד בשביל ברנר (ומתי לא היתה קשה?). הוא בקש לו איזו דרך בחיים ולא מצא. חשב על דבר מלמדות בכפר, אבל הוא כבר ידע כמה סבל הבחור שנעשה מלמד בכפר, שתפקידו הוא כמעט התפקיד של „בְּהֵמָה" (מורת האבר) בבית ישוביניק גם וילדים פראים.

צר לנו שיש איזה הפסקים בימי חייו שלא ידוע לנו כלל איך עברו עליו...

בתוך כך הספיק ברנר ללמוד את השפה הרוסית ואת הספרות הרוסית, שבמובן, פתחה לפניו אפקים חדשים, וביחוד ספרי טולסטוי, דוסטוייבסקי, טורגניב ושאר הקלאסיים הרוסים. ראה לפניו ספרות יפה, שעוסקת בחיי האדם, ותביעות אחרות יש לה מהאדם, כלל לא אותן התביעות שהספרות העתיקה עוסקת בהן, ואף לא החדישה. והיה זמן שהעולמות האחרים, הזרים, ההם שבו את לב ברנר בקסמם, וראה בהם חזות הכל, אך המצב הזה, כמו שנראה, לא ארך. הוא נוכח מהרה, כי מה שנאה להיות הים לא נאה להיות היבשה...

ועל תקופת הילדות שלו מסיים פייארמן־ברנר במפטיר שבזה:

„בני אדם מדברים ברוך לב על עברם בכלל, וביחוד על ילדותם...

לא כן אנכי עמדי. צורת עברי בכלל מכוסה מעיני וכרוני בהר חול עמוק נרפש וכפוי בגיגית... מלאכי ילדותי מרחפים לפני ועיניהם — דמעות דלוחות גדולות... ופני המלאכים הללו מפיקים יגון, שעמום,

הריהו מביא ברכה לאנשי הסהר, שהם תומכי תורה, אבל מהרה באה תקופה הדשה בחייו וכל הערכין נשתנו בעיניו...

„השורות הקצרות — מספר פייארמן (בתקף פרק ט') — תפסו מקום בעולמי לאט לאט. כי יהיו בסביבתי איזו ספרים כתובים עברית, ואני לא אגע בהם — זה היה דבר שאי אפשר. אני קראתי הרבה, למרות הקושי להשיג ספרים, למרות השפעת הסביבה, הרדת התוצאות, הכרת האיסור...

„ציור פשוט אחד מן החיים, שברבות הימים עורר בי חוש טועם להבחין בין הכתוב יפה ובין כתיבה בעלמא, עשה הרבה אף במקצוע האמונות והדעות יותר מספר שלם מלא הוכחות משכיליות של „מאחרי התורה וההשכלה"... הציורים האמנותיים, השירה האנושית פתחו את האדם שבקרבי, את הלב החי שבי...'

והמלחמה נטושה בלב ברנר הצעיר, מלחמה קשה ואכזריה. הישן לא רצה לעזוב את מקומו מפני החדש. הוא יותר מדי נשתרש בקרב הלב הרגיש. בצורה היתה בקרבו חומת היהדות העתיקה, אבל החדש נגש גם הוא בגבורה, עשה בקעים, בקעים במבצר הישן עד שבא הקרויים המוחלט. „נהרס המקדש, נסתר הכותל, נפנה המקום, הבערה ללהב יצאה"...

הוא הרגיש אז ביתר שאת את עלבון להם החסד, עלבון שאי אפשר היה לו להתכסות במטלית של יראת שמים. הוא הרגיש שהוא מתנהג בצביעות, שעושה מה שעושה רק ל„פנים", להנצל מרדיפות הברים, מראש הישיבה. בעד הלחם שהוא מקבל אינו נותן לבעליו מאומה, אחרי שלא דרכיהם דרכיו...

אבל לא כל כך קל היה לו לעמוד על דרך אחרת, על דרך החפש והיושר. ומי יודע, אולי המלחמה הכבדה הזאת גרמה לו להגזים במשפטו על מיעוט כחו, הולשת רצונו ואי היכלת להחליט הן או לאו... באמת נלחמו בו תמיד שני איתנים שלא נתנו האחד לשני להכריע, אבל לא מחולשה, כי אם מגבורה יתרה של שני הצדדים.

וכמו שנראה לקמן, גם אחרי שנדמה לו שכבר „נהרס המקדש", עוד היה המקדש עומד בלבו על מכונו. הוא רק קבל צורה אחרת, הט"ה אולי נעשה חדש, אבל האבנים השלמות שביסודו לא זזו

לעולם ועד ישארו פה... ואני, אני אסע לליטא, להישיבה, אני עולה על כולם... אני הנני הטוב שבהדר, המתמיד"...

"תשוקתי ללמודים היתה אמנם טבעית במדה ידועה, נובעת מטבעי העמוק, הרצין, הרליגיוזי, אך הגורם העקרי (?) היתה רדיפתי אחר התהלה, השתדלותי לעשות לי שם"...

"יחסי אל העולם היה סמל הרצינות: בכל הסתכלתי בכל עמק נפשי, שהיתה פתוחה תמיד, שואפת לרשמים: כל שנוי קטן מסביב לי, כל עובדא ועירא העירו בקרבי הרהורים".

"העולם היה נתון בלבי בדמות האומה הישראלית, מחוצה לה לא היה כלום. יש אמנם עוד אומות, אומות העולם... אבל ביחס לישראל הן כאין וכאפס אחרי שאין להן תורה ומצוות"...

ביחוד משכו תמיד את לבו דברי אגדה: מדרש, עין יעקב, ראשית חכמה שבט מוסר, מנורת המאור, שם הגדולים, בחינת עולם, מוסר השכל...

"כן היה המסוכסך בקש, שואף, הכה לאיזה דבר, השתתף בלא יודעים בצרת העולם הרע העובר, המלא הבל, המחכה למשיח ולגאולה".

ברנר הקטן היה הוזר אחרי "נושאי הספרים" (פאקענטרעגער) ומביט בתאוה גדולה אל הספרים שהם משטחים לפני הקהל בבית המדרש וחשב את עצמו למאושר אם במקרה נמצאה בידו פרוטה לשלם למוכר הספרים שכר קריאה. בשאר הימים היה רק עומד ומביט על משאת נפשו בגעגועים רבים ובחברה מדאיבה, כי לא בידו טובו. גם הספורים הקטנים של שמ"ר ותלמידיו "המנים מפלהי", "געלד פאר פעטשי", "דער ישיבה בחור" וכאלה לאין מספר היו לו למשיבי נפש. וכן היה דרכו של ברנר תמיד, גם בשחרותו, לבלוע מהספרות את הכל.

אחרי שנעשה לבר־מצוה הלך ברנר לעיר פוצ'פ ללמוד בישיבה ולאכול "ימים".

לנפש מרגשת, כמו נפשו של ברנר, היתה אכילת "הימים" ליסורים גדולים. הוא הרגיש בעלבונו, שהכל מביטים עליו כמו על בריה שפלה — "פטרון", בחור עני, שאין לדמותו אל בן "בעל־בית". ואולם כל זמן שנפשו היתה תמימה באמונתה ובהשקפותיו הקונסר־בטיביות עוד מצא נחמה, כי בזה שהוא אוכל על שלחן אחרים

א. חיי ברנר.

יוסף חיים ברנר *) נולד בשנת תרמ"ה בעירה קטנה נובו־מלין (ברוסיה, פלך צרניגוב) בבית הורים ישרים (אח יש ליוסף חיים, רב באיזו עירה) ובכלל היתה משפחת ברנר, ישרה ואינטליגנטית. הוא למד מתחלה בחדרים ובשנות תרנ"ד תרנ"ז למד בפוצ'פ בישיבת הרב החסיד, ר' הֶשיל נטע גנסין, אבי הסופר אורי ניסן גנסין, שהיה חברו של ברנר כל הימים, ומאהבתו שאהב את אורי גנסין, קרא ברנר לבנו בשם אורי. ר' השיל נטע היה למדן גדול, ובעל מדות תרומיות.

על דבר תקופת הילדות של ברנר וחייו הנפשיים בעת הזאת הנני לוקח ממה שכתב ברנר בספורו „בחרף" מילדותו של פייארמן. כידוע, היה ברנר כמעט תמיד עסוק בנתוח הנפשי שלו, ורק מפני דרישת הצורה הבלטריסטית היה מיחס את רגשותיו העצמיים לגבור זה או אחר, פעם לפייארמן (ב„בחרף") ופעם לאברמזון (ב„מסביב לנקודה") פעם ליוחנן („במעבר לגבולין") ופעם לגבור האנונימי (ב„מכאן ומכאן") — לכולם יחס ברנר את רגשות נפשו הוא. אופי הוא בטויו „עברי הוא: עברי אני. הוא — אני, למאי נפקא מינה? („מכאן ומכאן" 19). בזה רוצה ברנר לומר שהוא מדבר לא רקא על ההוא, אלא לפעמים גם על עצמו.

עוד בהיותו ילד לומד בעיר מולדתו היו כבר עצביו מתוחים למדי, ונבדל מחבריו בדרכיו המיוחדים. „בני גילי — מספר פייארמן („בחרף" פרק ג') — היו אוהבים להתגרות בי, לעקצני, לשים לשחוק את מראה פני, את מהלכי, את תנועותי, שאני בעצמי חשבתים לי להטאה גדולה, מכנים היו אותי בכל מיני כנויי עלבון: איש שיבה, בטלן זקן... אני הייתי „לא שלהם"...

אז נולדה בקרבי, כנהוג, אותה הגאוה המסותרת, הקבורה, ההוללנית המענה המהולה בקנאה קשה בשאול: „בודאי! הם „גוים",

*) הפסיודונימים שלו הם — בלאו, יוסף חבר, בן שלמה ברייתאי ועוד.

מעין הקדמה.

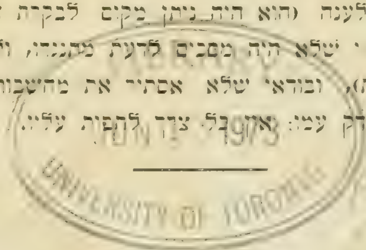
טולסטוי אמר: „אי אפשר להביא את האדם במשפט היום בעד מעשהו אתמול, כי מי יודע; אפשר שאתמול היה כך והיום הוא אחר. ואם על אדם פשוט נאמר כך, על המשורר, שהוא תמיד במצב של תפיסה, ואין לך יום שלא יעבור עליו כמה תמורות ושנויים פנימיים. איך אפשר להוציא עליו משפט ולאמר שהוא היה כך וכך?"

ואף על פי כן הנני בא במאמרי זה להגדיר את מהותו של הסופר יוסף חיים ברנר, אעפ"י שנפשו היתה תמיד עולה בלהב, ולא ידעה מנוחה ונשתנתה לפעמים מן הקצה אל הקצה.

ויודע אני שיש עוד קושי גדול בדבר. כי רוצה אני ללמוד את ברנר ביחוד מתוך יצירותיו הספרותיות, מהנפשות שיצר בדמיונו, שבהן אני מסתכל ורואה קיים, קיים, שלקח ברנר מתוך עצם הויתו. הדרך היא מסוכנת, ודרושה זהירות יתרה שלא ליחס לסופר את תכונות יצירותיו הספרותיות, שאולי נקנו רק מתוך הסתכלות בחיי אחרים, הזרים לגמרי לרוחו.

ואף על פי כן בחרתי בדרך המסוכנה הזו, והנני מקוה, כי לא אטעה ולא אַטעה. את ברנר ידעתי שנים אחדות. היה זמן שעבדנו יחד בכל יום (על תרגומי „רשימות מבית המות" עבר יחד עמדי בשביל שיצא התרגום שלם), וכמעט שהיה תמיד ידידי היותר טוב, היותר נאמן והיותר נלבב. והדבר הזה מטיל עלי חובה קדושה לצייר את דמותו הרוחנית, כמו שתפסתי אותה מתוך כתביו ומתוך חייו הגלוים ושיחותיו.

ואם גם היה ברנר ידידי היקר והחביב, בכל זאת הנני בטוח שלא אטה משורת הדין. חז"ל אמרו: „יודעים הנביאים את רבונם שאוהב אמת הוא ואינם מחניפים לו". וגם ברנר אהב תמיד את האמת ואפילו אם תהיה מרה כלענה (הוא היה נותן מקום לבקרת זעומה, שהיתה כתובה כנגדו, אעפ"י שלא היה מסכים לדעת מתנגדו, ולא רצה אפילו להעיר על הבקרת), ובודאי שלא אסתיר את מחשבותי במה שלפי דעתי לא היה הצדק עמו: אין בכלל צורך לחפות עליו.

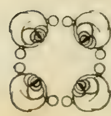

יוסף חיים ברנר

חייו ותכונתו האישית והספרותית.

מאת

א. ז. רבינוביץ.

הוצאת הספרים „אחדות־העבודה" יפו.

תרפ"ב.

דפוס קואופראטיבי „אחדות", תל־אביב.

תכן הענינים:

א. חיי ברנר.

ב. חטוטיו של ברנר.

ג. יחסו אל הסוציאליות והציוניות.

ד. יחסו לעבודה בארץ־ישראל.

ה. עבודתו הספרותית.

ו. מפתגמי ברנר.

יוסף חיים ברנר

חייו ותכונתו האישית והספרותית.

מ א ת

א. ז. רבינוביץ.

הוצאת הספרים „אחדות־העבודה", יפו.

תרפ״ב.

דפוס קואופראטיבי „אחדות", תל־אביב.